

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Є.А. Фролов, Т.Ю. Павленко, В.В. Мотін, Є.В. Попов

БЮДЖЕТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

Навчальний посібник

Харків «ХАІ» 2009

УДК 658.012.32:336.14(075.8)

Бюджетний менеджмент: навч. посіб. / Є.А. Фролов, Т.Ю. Павленко, В.В. Мотін, Є.В. Попов. —Х.: Нац. аерокосм. ун-т «Харк. авіац. ін-т», 2009. — 56 с.

З урахуванням певної навчальної програми викладено основи бюджетного менеджменту. Особливу увагу приділено питанням формування Державного бюджету в Україні й управління ним.

Для студентів очної та заочної форм навчання економічних спеціальностей з поглибленим вивченням бюджетних відносин.

Іл. 10. Табл. 14. Бібліогр.: 4 назви

Рецензенти: проф. В.І. Успенко,
канд. екон. наук, проф. Н.М. Крихтіна

© Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут», 2009 р.

ВСТУП

Проведення ринкових реформ значною мірою залежить від стану фінансів держави і їхньої складової — бюджету. Через бюджет держава акумулює кошти для фінансування пріоритетних напрямків виробництва, соціального розвитку, активізує заходи щодо надходження коштів та їх економії, що потребує чіткої регламентації бюджетної діяльності.

Навчальна дисципліна "Бюджетний менеджмент" належить до циклу професійно-орієнтованих дисциплін за фаховим напрямом спеціальності 7.050.104 "Фінанси" й входить до складу нормативних дисциплін.

Завданням курсу є формування правильного розуміння й впливу ролі бюджетних відносин у ринковій економіці на відтворювані процеси, використання бюджетних інструментів як основних важелів економічної політики в державному регулюванні економіки.

Для цього студенти мають ознайомитися з бюджетним менеджментом, розглянути актуальні питання зі стабілізації й удосконалення бюджетного механізму в умовах трансформації вітчизняної економіки у ринкову.

Курс "Бюджетний менеджмент" органічно пов'язаний з такими фундаментальними навчальними дисциплінами, як "Фінанси", "Фінансовий менеджмент", "Бюджетна система" й ін. У свою чергу, він є теоретичною базою для таких навчальних дисциплін: "Міжнародні фінанси", "Світова економіка", "Казначейські операції" й ін.

Засвоєння теоретичного курсу здебільшого залежить від успішності практичних і семінарських занять, під час підготовки до яких студенту допоможуть розроблені наочні матеріали.

Важливою формою навчального процесу є самостійна робота студентів з метою поглибленого вивчення курсу "Бюджетний менеджмент". Під час самостійної роботи студенти опрацьовують матеріали законодавчої бази, нормативних актів, що регулюють фінансову й податкову сфери в Україні, ознайомлюються з додатковими літературними джерелами, публікаціями періодичних видань з фінансових питань. Усе це необхідно майбутньому спеціалісту для об'єктивного оцінювання бюджетних процесів, розуміння їхньої суті й тенденцій розвитку.

Розроблений наочний матеріал містить структурно-логічні схеми, таблиці, рисунки відповідно до тем навчальної дисципліни "Бюджетний менеджмент", що забезпечить візуальне супроводження лекцій, сприятиме поглибленню теоретичних знань студентів, кращому засвоєнню навчальної інформації, підвищить якість підготовки до семінарів і навчання в цілому.

Контрольні роботи з дисципліни є складовою навчального плану підготовки спеціалістів за фахом.

І. ТИПОВА ПРОГРАМА ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

Тема 1

СУТЬ І СКЛАДОВІ БЮДЖЕТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Бюджетний менеджмент є одним з напрямків фінансового менеджменту.

Бюджетний менеджмент – це сукупність взаємозалежних дій (управлінських функцій), прийомів, методів, спрямованих на управління бюджетними ресурсами й відносинами, які виникають у процесі руху бюджетних потоків. Бюджетний менеджмент має дати відповідь на запитання: як ефективно управляти цим рухом і відносинами?

Кожна система управління, у тому числі й бюджетна, складається з двох взаємозалежних частин: об'єкта й суб'єкта управління.

Об'єктом є бюджет, **суб'єктом** – органи управління бюджетом. На якість управління однаково впливає знання як об'єкта (керованої системи), так і суб'єкта (керуючої системи) (рис. 1).

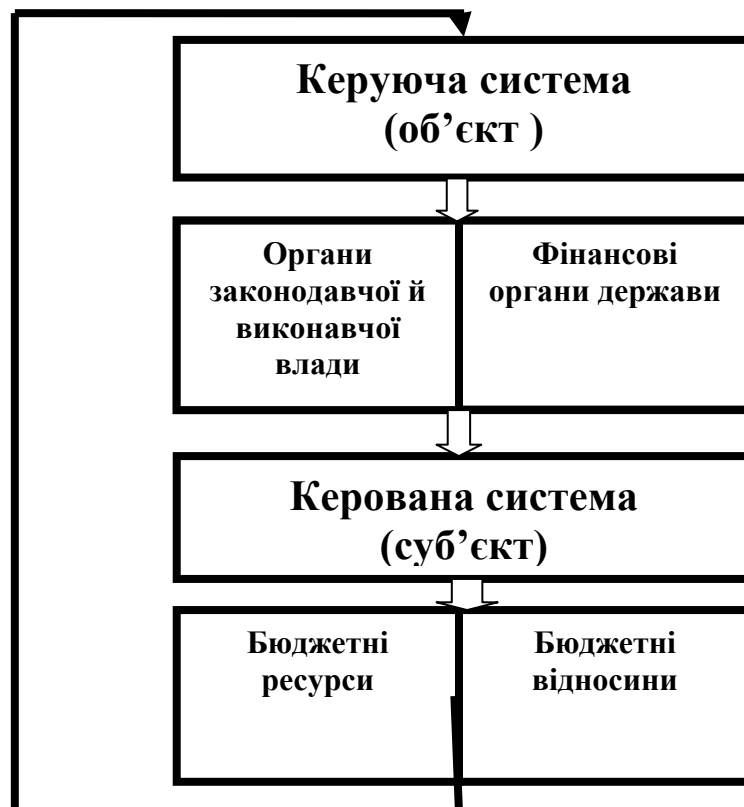

Рис. 1. Загальна схема бюджетного менеджменту

Тема 2

ОРГАНИ ОПЕРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНИМ ПРОЦЕСОМ

Умовно всі відділи центрального апарату Мінфіну можна поділити на три основні підгрупи:

1. Загального управління:

- *бюджетне управління;*
- *управління доходів;*
- *управління вдосконалення фінансового механізму;*
- *управління цінними паперами фінансового ринку;*
- *головне управління з організації виробництва цінних паперів;*
- *головне управління дорогоцінних металів й дорогоцінного каміння;*
- *головне управління бухобліку;*
- *валютно-економічне управління;*
- *управління зв'язків з місцевими організаціями.*

2. Галузеві:

- *управління фінансів матеріального виробництва;*
- *управління фінансів транспорту, зв'язку й сфери послуг;*
- *управління фінансів АПК й охорони природи;*
- *управління фінансування освіти , науки й культури;*
- *управління фінансування охорони здоров'я й соціального захисту населення;*
- *управління фінансування оборони і правоохоронних органів фінансування держапарату й оплати праці.*

3. Забезпечувальні:

- *управління комп'ютеризації фінансових органів;*
- *юридичний відділ;*
- *протокольний відділ ;*
- *режимно-секретний відділ;*
- *управління справами (канцелярія).*

Склад фінансових управлінь державних обласних адміністрацій:

- *адміністрація (начальник і заступники);*
- *головна бухгалтерія;*
- *бюджетний відділ;*
- *відділ доходів;*
- *відділ фінансів матеріального виробництва;*
- *відділ фінансування соціального захисту населення;*
- *відділ фінансів промислового комплексу й охорони природи;*
- *відділ фінансування місцевих органів влади й управління;*

- відділ грошового обігу, цінних паперів і з питань нових форм господарювання;
- відділ кадрів і спеціальної роботи;
- відділ комп'ютеризації;
- адміністративно-господарський відділ.

Міські й районні фінансові відділи (низова ланка), очолює завідуючий. Вони мають такі відділи:

- бухгалтерія;
- бюджетна інспекція (відділ);
- інспекція доходів.

Тема 3

БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС І БЮДЖЕТНИЙ РЕГЛАМЕНТ. ОРГАНІЗАЦІЯ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ В УКРАЇНІ

У Законі “Про бюджетну систему України” (ст. 5) дається таке визначення бюджетного процесу: **“Бюджетний процес – це регламентований законодавством порядок складання, затвердження бюджетів, їх виконання й контроль за їх виконанням, затвердження звітів про виконання бюджетів, що входять у бюджетну систему України”**.

Усі стадії бюджетного процесу повторюються систематично, щорічно. У цьому втілюється принцип щорічності бюджету. Бюджет складається й затверджується на рік, що має назву бюджетного року, або бюджетного періоду. В Україні він збігається з календарним роком: з 1 січня до 31 грудня.

Бюджетне планування являє собою комплекс організаційно-технічних, методичних і методологічних заходів щодо визначення доходів і видатків бюджетів під час їх складання, розгляду й затвердження.

Бюджетне планування базується на таких завданнях, що постають перед органами, на які покладено функцію складання проекту бюджету:

- визначення *реальної* величини доходів, які необхідно мобілізувати у наступному бюджетному періоді;
- *обґрунтованість* і визначення розмірів бюджетних видатків по кожному напрямку;
- *збалансування* бюджету.

Етапи, строки й заходи бюджетного планування наведено в табл. 1.

Етапи й строки бюджетного планування

Етапи	Строки	Орган управління	Заходи
Збір інформації для розроблення пропозицій проекту Державного бюджету України	Лютий	Міністерство економіки України	Визначення переліку статистичних показників, необхідних для обчислення міжбюджетних трансфертів
	Березень		Збір статистичної інформації для визначення коригуючих коефіцієнтів і розрахунку міжбюджетних трансфертів
Розроблення пропозицій проекту Державного бюджету України	Квітень	Національний банк України	До 1 – подання до Верховної Ради України й Кабінету Міністрів України проекту основних засад грошево-кредитної політики й проекту кошторису НБУ
	Травень	Міністерство фінансів України, Міністерство економіки України	Не пізніше 1 – розгляд звіту про виконання закону про Державний бюджет; розгляд основних макропоказників економічного й соціального розвитку України; аналіз виконання бюджету в поточному бюджетному періоді; оцінювання обсягу фінансування бюджету; складання пропозицій проекту Державного бюджету України
		Кабінет Міністрів	Не пізніше ніж за чотири дні до початку проведення парламентських слухань з питань бюджетної політики подання до Верховної Ради проекту основних напрямків бюджетної політики на наступний бюджетний період

Продовження табл. 1

Етапи	Строки	Орган управління	Заходи
Визначення основних напрямів бюджетної політики	Червень	Верховна Рада	Не пізніше 1 – проведення парламентських слухань з питань бюджетної політики (з доповіддю про основні напрями бюджетної політики на наступний бюджетний період виступає Прем'єр-міністр України або за його дорученням Міністр фінансів України); не пізніше 15 – схвалення основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період (бюджетна резолюція)
Складання проекту Державного бюджету України	Липень	Міністерство фінансів України за участю представників відповідних міністерств і відомств, інших органів державної виконавчої влади	До 1 – розроблення бюджетних запитів і аналіз даних за бюджетними запитами; включення бюджетного запиту до пропозиції Державного бюджету України; не пізніше 15 – розгляд пропозицій і зауважень щодо проєктованих показників зведеного й Державного бюджетів України на плановий рік
	Серпень	Міністерство фінансів України	Не пізніше 1 – подання проекту Закону про Державний бюджет України до Кабінету Міністрів України; обґрунтування особливостей міжбюджетних взаємовідносин; не пізніше 15 – оприлюднення законів, які впливають на формування доходної й видаткової частин бюджетів
Розгляд проекту Державного бюджету України	Вересень	Верховна Рада України	Розгляд проекту закону про Державний бюджет Кабінетом Міністрів України й подання його на розгляд Президенту України; не пізніше 15 – подання проекту закону з відповідними матеріалами до Верховної Ради України

Закінчення табл. 1

Етапи	Строки	Орган управління	Заходи
Розгляд проекту Державного бюджету України	Вересень	Верховна Рада України	Не пізніше 20 – подання проекту закону на пленарному засіданні Верховної Ради України; не пізніше 22 – опублікування проекту закону в газеті "Урядовий кур'єр"
Розгляд і прийняття Державного бюджету України	Жовтень	Верховна Рада України	Не пізніше 1 – розгляд проекту бюджету в комітетах, депутатських фракціях і групах Верховної Ради України й подання пропозицій до Комітету з питань бюджету; не пізніше 15 – розгляд Комітетом з питань бюджету спільно з уповноваженими представниками Кабінету Міністрів пропозицій до проекту закону; розгляд проекту закону в першому читанні; не пізніше 20 – прийняття проекту в першому читанні;
	Листопад		Не пізніше 3 – подання Кабінетом Міністрів доопрацьованого проекту закону згідно з бюджетними висновками і порівняльної таблиці; протягом трьох днів – підготовка Комітетом з питань бюджету висновків щодо розгляду проекту закону в другому читанні; не пізніше 20 – прийняття проекту закону в другому читанні; не пізніше 25 – внесення проекту закону на розгляд у третьому читанні; прийняття проекту закону в третьому читанні
Розгляд і прийняття Державного бюджету України	Грудень	Верховна Рада України	До 1 – прийняття Закону про Державний бюджет України; формування місцевих бюджетів; до 30 – затвердження Постанови "Про порядок введення в дію Закону про Державний бюджет України"

Тема 4

КАЗНАЧЕЙСЬКА СИСТЕМА ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ

Виконання бюджету – це четверта стадія бюджетного процесу.

Виконати бюджет означає забезпечити надходження запланованих доходів в усі ланки бюджетної системи й профінансувати заходи, затверджені в бюджеті держави.

До принципів організації виконання бюджету відносять:

- забезпечення повного й своєчасного надходження доходів у цілому й по кожному джерелу окремо;
- фінансування заходів у межах затверджених у бюджеті сум і протягом бюджетного року;
- надання бюджетних коштів за умови виконання кожним підприємством, організацією, установою планових завдань і з урахуванням освоєння раніше виділених коштів;
- фінансування юридичних осіб тільки з одного бюджету;
- дотримання режиму економії у витраті трудових і природних ресурсів, матеріальних коштів;
- забезпечення ефективного контролю за правильним використанням бюджетних коштів;
- дотримання на підприємствах і в організаціях бюджетної сфери державної планової й фінансової дисципліни.

Виконання бюджету покладається на Кабінет Міністрів України через Міністерство фінансів України, міністерства, відомства, інші органи виконавчої влади, уряд АРК, місцеві виконавчі органи. Виконання дохідної частини Державного бюджету забезпечують такі органи:

- податкова адміністрація України, яка здійснює контроль за правильними й своєчасними розрахунками з бюджетом усіх платників податків, зборів, платежів;
- органи Державного казначейства України, що перевіряють правильність зарахування доходів відповідно до кодів бюджетної класифікації й ведуть бухгалтерський облік доходів;
- Міністерство фінансів України, яке організовує виконання дохідної частини бюджету й здійснює контроль за цим;
- установи банківської системи, що здійснюють прийняття, збереження доходів і їх перерахування.

На рис. 2 і 3 схематично показано організаційну структуру Держказначейства України й головних розпорядників бюджетних коштів.

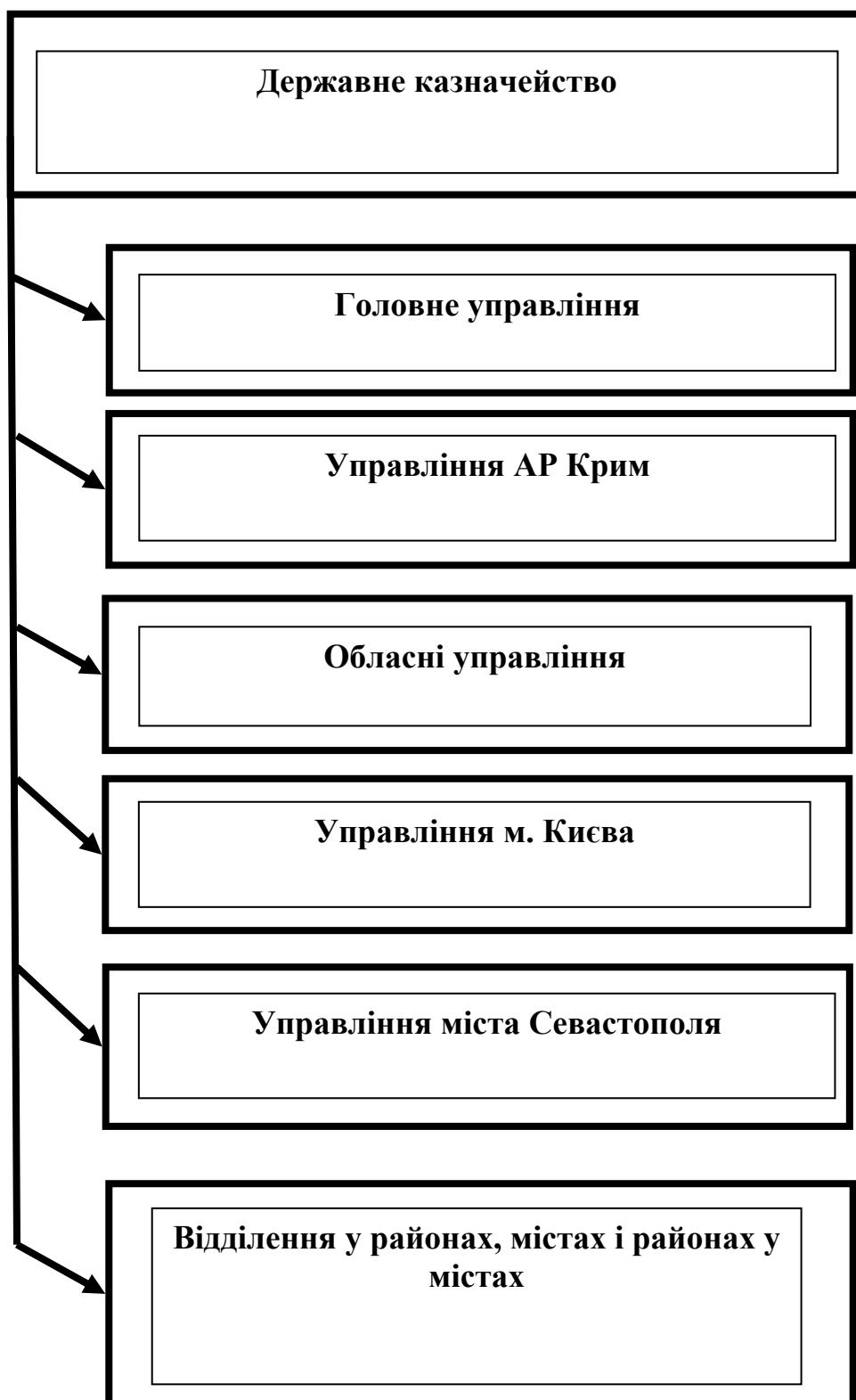

Рис. 2. Організаційна структура Держказначейства України

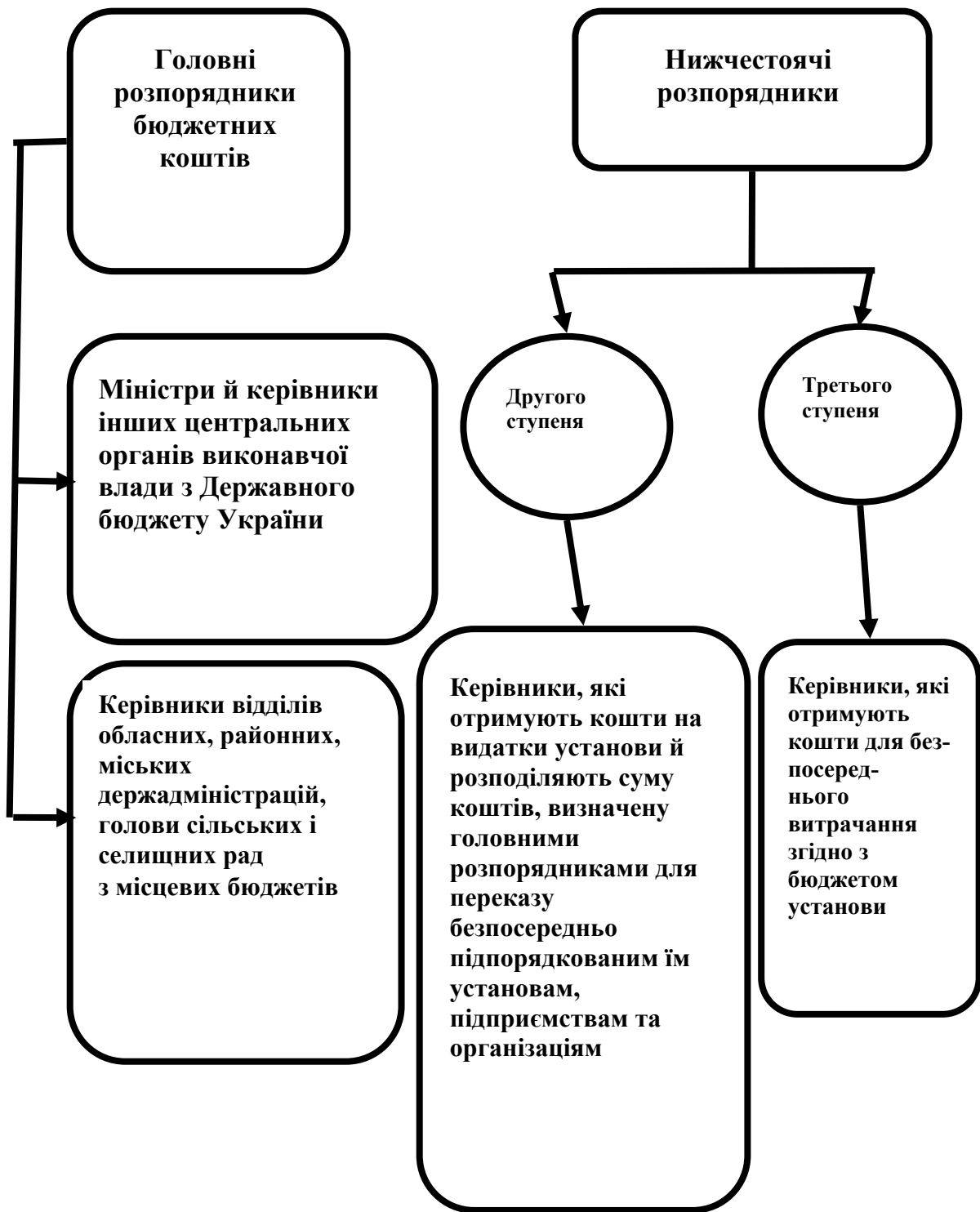

Рис. 3. Розпорядники бюджетних коштів

Тема 5

ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТІВ

Облік виконання бюджету у фінансових органах закріплено за відповідними службами залежно від рівня фінансового органу. Так, облік виконання Державного бюджету здійснюють управління бухгалтерського обліку й звітності в складі центрального апарату Державного казначейства й відділи бухгалтерського обліку й звітності територіальних органів Державного казначейства. Облік виконання місцевих бюджетів здійснюють головні бухгалтерії в складі обласних, міських (міст Києва й Севастополя) фінансових управлінь державних адміністрацій, а також бухгалтерії районних, міських фінансових відділів. Бюджети різних рівнів має свою систему класифікації.

Код класифікації доходів складається з восьми цифр:

- перша цифра – група доходів;
- друга цифра – номер підгрупи бюджетної класифікації;
- третя й четверта цифри – розділ;
- п'ята й шоста цифри – параграф конкретного розділу, який визначає різновид надходження;
- сьома й восьма цифри – код виду бюджету (державний, міський, районний, селищний, сільський) для розподілу платежів.

Таблиця 2

Класифікація доходів бюджету

Код	Назва
10000000	ПОДАТКОВІ НАДХОДЖЕННЯ
11000000	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості
11010000	Прибутковий податок з громадян
11020000	Податок на прибуток підприємств
12000000	Податки на власність
12010000	Періодичні податки на чисту вартість майна
12020000	Податки з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів
13000000	Збори за спеціальне використання природних ресурсів
13010000	Збір за спеціальне використання лісових ресурсів і користування земельними ділянками лісового фонду

Продовження табл. 2

Код	Назва
13020000	Збір за спеціальне використання водних ресурсів і збір за користування водами для потреб гідроенергетики й водного транспорту
13030000	Платежі за користування надрами
13040000	Збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок Державного бюджету
13050000	Плата за землю
13070000	Плата за використання інших природних ресурсів
14000000	Внутрішні податки на товари й послуги
14010000	Податок на додану вартість
14020000	Акцизний збір з вироблених в Україні товарів
14030000	Акцизний збір із ввезених на територію України товарів
14050000	Податки на окремі категорії послуг
14060000	Плата за ліцензії на певні види господарської діяльності
14070000	Плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності
15000000	Податки на міжнародну торгівлю й зовнішні операції
15010000	Ввізне мито
15020000	Вивізне мито
15030000	Кошти, отримані за здійснення консульських дій
15040000	Інші надходження від зовнішньоекономічної діяльності
16000000	Інші податки
16010000	Місцеві податки й збори
16020000	Надходження плати за надання послуг з оформлення документів на право виїзду за кордон
16030000	Податки, не віднесені до інших категорій
16040000	Фіксований сільськогосподарський податок
16050000	Єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва
16060000	Збір на розвиток виноградарства, садівництва й хмелярства
20000000	НЕПОДАТКОВІ НАДХОДЖЕННЯ
21000000	Доходи від власності й підприємницької діяльності
21020000	Надходження від перевищення валових доходів над видатками Національного банку України
21030000	Надходження від грошово-речових лотерей

Продовження табл. 2

Код	Назва
21040000	Надходження від розміщення в установах банків тимчасово вільних бюджетних коштів
21050000	Дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств
21060000	Рентна плата
21080000	Інші надходження
21090000	Надходження коштів, одержаних від продажу акцій відкритих акціонерних товариств, придбаних за компенсаційні сертифікати
21110000	Надходження коштів від відшкодування втрат сільськогосподарського й лісгосподарського виробництва
22000000	Адміністративні збори й платежі, доходи від некомерційного й побічного продажів
22020000	Плата за утримання дітей у школах-інтернатах
22040000	Плата за утримання вихованців шкіл і профтехучилищ соціальної реабілітації
22060000	Плата за надання послуг службою дозвільної системи органів внутрішніх справ
22080000	Плата за оренду цілісних майнових комплексів та іншого майна
22090000	Державне мито
22100000	Митні збори
23000000	Надходження від штрафів і фінансових санкцій
23010000	Суми, стягнені з винних осіб, за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації
23020000	Перерахування підприємцями частки вартості виготовленої нестандартної продукції з дозволу на тимчасове відхилення від вимог відповідних стандартів щодо якості продукції, виданих Державним комітетом України зі стандартизації, метрології і сертифікації
23030000	Адміністративні штрафи й інші санкції
23040000	Надходження штрафних санкцій за порушення правил пожежної безпеки
24000000	Інші неподаткові надходження
24010000	Надходження коштів від реалізації конфіскованого майна за матеріалами митних органів

Продовження табл. 2

Код	Назва
24020000	Надходження коштів від реалізації товарів та інших предметів, конфіскованих за матеріалами правоохоронних та інших уповноважених органів
24030000	Надходження сум кредиторської й депонентської заборгованості підприємств, організацій та установ, щодо яких минув строк позовної давності надходження сум
24050000	Надходження коштів від реалізації надлишкового озброєння, військової та спеціальної техніки, іншого майна Збройних сил України та інших утворених згідно з законодавством військових формувань
24060000	Інші надходження
24070000	Надходження сум різниці в ціні на природний газ
24080000	Відрахування від сум перевищення розрахункової величини фонду оплати праці
24100000	Пеня за порушення термінів розрахунків у сфері зовнішньоекономічної діяльності й невиконання зобов'язань
31030000	Надходження від відчуження майна, яке належить Автономній Республіці Крим, і майна, що перебуває у комунальній власності
32000000	Надходження від реалізації державних запасів товарів
32010000	Надходження від реалізації матеріальних цінностей державного резерву
32020000	Надходження від реалізації розброньованих матеріальних цінностей мобілізаційного резерву
33000000	Надходження від продажу землі й нематеріальних активів
33010000	Надходження від продажу землі
33020000	Надходження від продажу нематеріальних активів
34000000	Податки на фінансові операції й операції з капіталом
41000000	Надходження від державного управління
41010000	Кошти, що надходять з інших бюджетів
41020000	Дотації
41030000	Субвенції
42000000	Надходження від урядів зарубіжних країн і міжнародних організацій
42010000	Надходження від секретаріату ООН за участь українського контингенту у миротворчих операціях
42020000	Гранти (дарунки), що надійшли до бюджетів усіх рівнів

Закінчення табл. 2

Код	Назва
43010000	Кошти, одержані із загального фонду бюджету до бюджету розвитку (спеціального фонду)
50000000	ЦІЛЬОВІ ФОНДИ
50010000	Збір до Фонду для вживання заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи й соціального захисту населення
50020000	Пенсійний фонд України
50030000	Збір на обов'язкове соціальне страхування до Фонду соціального страхування України з тимчасової втрати працездатності
50040000	Збір на обов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття до Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття
50050000	Збір до Державного іноваційного фонду України
50070000	Платежі до фонду України соціального захисту інвалідів
50080000	Збір за забруднення навколишнього природного середовища
50090000	Відрахування й збір на будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання автомобільних доріг загального користування
50100000	Інші фонди
50110000	Цільові фонди, утворені Верховною Радою Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування й місцевими органами виконавчої влади

Таблиця 3

Функціональна класифікація видатків бюджету

Код	Найменування
0100	ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНІ ФУНКЦІЇ
0110	Вищі органи державного управління, органи місцевої влади й місцевого самоврядування, фінансова й зовнішньополітична діяльність
0111	Вищі органи державного управління, органи місцевої влади й місцевого самоврядування
0112	Фінансова й фіскальна діяльність
0113	Зовнішньополітична діяльність
0120	Економічна допомога зарубіжним країнам

Продовження табл. 3

Код	Найменування
0130	Інші загальні функції державного управління
0131	Управління системою державної служби
0132	Загальнодержавне планування й статистика
0133	Інша діяльність у сфері державного управління
0140	Фундаментальні дослідження
0150	Дослідження й розробки у сфері державного управління
0160	Проведення виборів і референдумів
0170	Обслуговування боргу
0171	Обслуговування внутрішнього боргу
0172	Обслуговування внутрішнього боргу
0180	Міжбюджетні трансферти
0200	ОБОРОНА
0210	Військова оборона
0220	Цивільна оборона
0230	Військова допомога зарубіжним країнам
0240	Військова освіта
0250	Дослідження й розробки у сфері оборони
0260	Інша діяльність у сфері оборони
0300	ГРОМАДСЬКИЙ ПОРЯДОК, БЕЗПЕКА Й СУДОВА ВЛАДА
0310	Діяльність із забезпечення громадського порядку, боротьба із злочинністю й охорона державного кордону
0320	Протипожежний захист і рятування
0330	Судова влада
0340	Кримінально-виконавча система й виправні заходи
0350	Діяльність у сфері безпеки держави
0360	Нагляд за додержанням законів і представницькі функції в суді
0370	Дослідження й розробки у сфері громадського порядку, безпеки й судової влади
0380	Інша діяльність у сфері громадського порядку, безпеки й судової влади
0400	ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
0410	Загальна економічна, торговельна й трудова діяльність

Продовження табл. 3

Код	Найменування
0411	Загальна економічна й торговельна діяльність
0412	Регулювання трудових відносин
0420	Сільське господарство, лісове господарство й мисливство, рибне господарство
0421	Сільське господарство
0422	Лісове господарство й мисливство
0423	Рибне господарство
0430	Паливно-енергетичний комплекс
0431	Вугільна галузь та інші галузі з видобутку твердого палива
0432	Нафтогазова галузь
0433	Електроенергетична галузь
0434	Інші галузі паливно-енергетичного комплексу
0440	Інша промисловість і будівництво
0441	Промисловість з видобутку рудних і нерудних корисних копалин
0442	Обробна промисловість
0443	Будівництво
0444	Відтворення мінерально-сировинної бази
0450	Транспорт
0451	Автомобільний транспорт
0452	Водний транспорт
0453	Залізничний транспорт
0454	Повітряний транспорт
0455	Трубопровідний та інший транспорт
0456	Дорожнє господарство
0460	Зв'язок, телекомунікації й інформатика
0470	Інші галузі економіки
0471	Торговельне господарство й заклади громадського харчування
0472	Туризм і готельне господарство
0473	Багатоцільові проекти розвитку
0480	Дослідження й розробки в галузях економіки
0481	Дослідження й розробки у сфері економічної, торговельної й трудової діяльності

Продовження табл. 3

Код	Найменування
0482	Дослідження й розробки у сфері сільського господарства, лісового господарства й мисливства, рибного господарства
0483	Дослідження й розробки у сфері паливно-енергетичного комплексу
0484	Дослідження й розробки в інших галузях промисловості й будівництва
0485	Дослідження й розробки у сфері транспорту
0486	Дослідження й розробки у сфері зв'язку, телекомунікацій й інформатики
0487	Дослідження й розробки в інших галузях економіки
0490	Інша економічна діяльність
0500	ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА
0510	Запобігання забрудненню навколишнього природного середовища й його ліквідація
0511	Охорона й раціональне використання природних ресурсів
0512	Утилізація відходів
0513	Ліквідація іншого забруднення навколишнього природного середовища
0520	Збереження природно-заповідного фонду
0530	Дослідження й розробки у сфері охорони навколишнього природного середовища
0540	Інша діяльність у сфері охорони навколишнього природного середовища
0600	ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНЕ ГОСПОДАРСТВО
0610	Житлове господарство
0620	Комунальне господарство
0630	Дослідження й розробки у сфері житлово-комунального господарства
0640	Інша діяльність у сфері житлово-комунального господарства
0700	ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я
0710	Медична продукція й обладнання
0720	Поліклініки й амбулаторії, швидка й невідкладна допомога

Продовження табл. 3

Код	Найменування
0721	Поліклініки загального профілю й амбулаторії
0722	Спеціалізовані поліклініки
0723	Стоматологічні поліклініки
0724	Станції швидкої й невідкладної допомоги
0725	Фельдшерсько-акушерські пункти
0730	Лікарні й санаторно-курортні заклади
0731	Лікарні загального профілю
0732	Спеціалізовані лікарні й інші спеціалізовані заклади
0733	Пологові будинки
0734	Санаторно-курортні заклади
0740	Санаторно-профілактичні й протиепідемічні заходи й заклади
0750	Дослідження й розробки у сфері охорони здоров'я
0760	Інша діяльність у сфері охорони здоров'я
0761	Будинки дитини
0762	Станції переливання крові
0763	Інші заходи й заклади у сфері охорони здоров'я
0800	ДУХОВНИЙ І ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК
0810	Фізична культура й спорт
0820	Культура й мистецтво
0821	Театри
0822	Художні колективи, концертні й циркові організації
0823	Кінематографія
0824	Творчі спілки
0825	Бібліотеки
0826	Музеї і виставки
0827	Заповідники
0828	Клубні заклади
0829	Інші заходи й заклади в галузі культури й мистецтва
0830	Засоби масової інформації

Продовження табл. 3

Код	Найменування
0831	Телебачення й радіомовлення
0832	Преса
0833	Книговидання
0834	Інші засоби масової інформації
0840	Дослідження й розробки у сфері духовного й фізичного розвитку
0850	Інша діяльність у сфері духовного й фізичного розвитку
0900	ОСВІТА
0910	Дошкільна освіта
0920	Загальна середня освіта
0921	Загальноосвітні навчальні заклади
0922	Загальноосвітні спеціалізовані школи-інтернати
0923	Загальноосвітні спеціальні навчальні заклади
0930	Професійно-технічна освіта
0940	Вища освіта
0941	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації
0942	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації
0950	Післядипломна освіта
0960	Позашкільна освіта й заходи щодо позашкільної роботи з дітьми
0970	Програми матеріального забезпечення навчальних закладів
0980	Дослідження й розробки у сфері освіти
0990	Інші заклади й заходи у сфері освіти
1000	СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ І СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
1010	Соціальний захист на випадок непрацездатності
1020	Соціальний захист пенсіонерів
1030	Соціальний захист ветеранів війни та праці
1040	Соціальний захист сім'ї, дітей і молоді
1050	Соціальний захист безробітних
1060	Допомога у вирішенні житлового питання
1061	Допомога на утримання житла
1062	Допомога на забезпечення житлом

Код	Найменування
1070	Соціальний захист інших категорій населення
1080	Дослідження й розробки у сфері соціального захисту
1090	Інша діяльність у сфері соціального захисту

Таблиця 4

Економічна класифікація видатків бюджету

КЕКВ	Назва
1000	ПОТОЧНІ ВИДАТКИ
1100	Видатки на товари й послуги
1110	Оплата праці працівників бюджетних установ
1120	Нарахування на заробітну плату
1130	Придбання предметів постачання й матеріалів, оплата послуг та інші видатки
1140	Видатки на відрядження
1150	Матеріали, інвентар, будівництво, капітальний ремонт і заходи спеціального призначення, що мають загальнодержавне значення
1160	Оплата комунальних послуг та енергоносіїв
1170	Дослідження й розробки, державні програми
1200	Виплата процентів (доходу) за зобов'язаннями
1300	Субсидії й поточні трансферти
1310	Субсидії й поточні трансферти підприємствам (установам, організаціям)
1320	Поточні трансферти органам державного управління інших рівнів
1340	Поточні трансферти населенню
1350	Поточні трансферти за кордон
2000	КАПІТАЛЬНІ ВИДАТКИ
2100	Придбання основного капіталу
2110	Придбання обладнання й предметів довгострокового користування
2120	Капітальне будівництво (придбання)
2130	Капітальний ремонт, реконструкція й реставрація
2200	Створення державних запасів і резервів
2300	Придбання землі й нематеріальних активів
2400	Капітальні трансферти
2410	Капітальні трансферти підприємствам (установам, організаціям)
2420	Капітальні трансферти органам державного управління інших рівнів
2430	Капітальні трансферти населенню
2440	Капітальні трансферти за кордон
2450	Капітальні трансферти до бюджету розвитку
3000	НЕРОЗПОДІЛЕНІ ВИДАТКИ
4000	КРЕДИТУВАННЯ З ВИРАХУВАННЯМ ПОГАШЕННЯ

Закінчення табл. 4

КЕКВ	Назва
4100	Надання внутрішніх кредитів з вирахуванням погашення
4110	Надання внутрішніх кредитів
4120	Повернення внутрішніх кредитів
4200	Надання зовнішніх кредитів з вирахуванням погашення
4210	Надання зовнішніх кредитів
4220	Повернення зовнішніх кредитів

Таблиця 5

Відомча класифікація видатків бюджету

КВКВ	Назва
11	Управління справами Верховної Ради України
30	Державне управління справами
41	Господарське управління Секретаріату Кабінету Міністрів України
60	Верховний Суд України
70	Вищий господарський суд України
80	Конституційний суд України
90	Генеральна прокуратура України
100	Міністерство внутрішніх справ України
110	Міністерство палива та енергетики України
120	Міністерство з економіки та питань європейської інтеграції України
140	Міністерство закордонних справ України
170	Державний комітет інформаційної політики, телебачення й радіомовлення України
180	Міністерство культури і мистецтв України
210	Міністерство оборони України
220	Міністерство освіти і науки України
230	Міністерство охорони здоров'я України
240	Міністерство екології та природних ресурсів України
250	Міністерство праці та соціальної політики України
260	Міністерство промислової політики України
280	Міністерство аграрної політики України
300	Державний комітет статистики України
310	Міністерство транспорту України
320	Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи
340	Державний комітет України у справах сім'ї та молоді
350	Міністерство фінансів України
351	Міністерство фінансів України (загальнодержавні видатки)
360	Міністерство юстиції України

КВКВ	Назва
512	Державний комітет України з державного матеріального резерву
516	Державна митна служба України
527	Державний комітет ядерного регулювання України
532	Державний комітет України у справах національностей та міграції
534	Державний комітет у справах охорони державного кордону України
538	Державна туристична адміністрація України
542	Державний комітет України з питань фізичної культури і спорту
545	Державний комітет зв'язку та інформатизації України
598	Вища рада юстиції
599	Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
601	Антимонопольний комітет України
602	Вища атестаційна комісія України
607	Державний департамент України з питань виконання покарань
611	Державний комітет архівів України
612	Головне управління державної служби України
614	Державна податкова адміністрація України
615	Державна комісія з цінних паперів і фондового ринку України
625	Державна комісія з питань оборонно-промислового комплексу
637	Національна комісія регулювання електроенергетики України
638	Національне космічне агентство України
644	Національна рада України з питань телебачення й радіомовлення
651	Рахункова палата України
652	Служба безпеки України
654	Національна академія наук України
660	Управління державної охорони України
661	Фонд державного майна України
673	Центральна виборча комісія
771	Рада Міністрів Автономної Республіки Крим
772	Вінницька обласна державна адміністрація
773	Волинська обласна державна адміністрація
774	Дніпропетровська обласна державна адміністрація
775	Донецька обласна державна адміністрація
776	Житомирська обласна державна адміністрація
777	Закарпатська обласна державна адміністрація
778	Запорізька обласна державна адміністрація
779	Івано-Франківська обласна державна адміністрація
780	Київська обласна державна адміністрація
781	Кіровоградська обласна державна адміністрація
782	Луганська обласна державна адміністрація
783	Львівська обласна державна адміністрація
784	Миколаївська обласна державна адміністрація
785	Одеська обласна державна адміністрація

КВКВ	Назва
786	Полтавська обласна державна адміністрація
787	Рівненська обласна державна адміністрація
788	Сумська обласна державна адміністрація
789	Тернопільська обласна державна адміністрація
790	Харківська обласна державна адміністрація
791	Херсонська обласна державна адміністрація
792	Хмельницька обласна державна адміністрація
793	Черкаська обласна державна адміністрація
794	Чернівецька обласна державна адміністрація
795	Чернігівська обласна державна адміністрація
796	Київська міська державна адміністрація
797	Севастопольська міська державна адміністрація
868	Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва

Таблиця 6

Класифікація фінансування бюджету за типом кредитора

Код	Назва
200000	ВНУТРІШНЄ ФІНАНСУВАННЯ
201000	Фінансування за рахунок коштів бюджетів різних рівнів і державних фондів
202000	Позики банківських установ
203000	Інше внутрішнє фінансування
204000	Надходження від приватизації державного майна
205000	Фінансування за рахунок залишків коштів на рахунках бюджетних установ та організацій
206000	Зміни обсягів депозитів і цінних паперів, що використовуються для управління ліквідністю
207000	Коригування
300000	ЗОВНІШНЄ ФІНАНСУВАННЯ
301000	Позики, надані міжнародними організаціями економічного розвитку
302000	Позики, надані органами управління іноземних держав
303000	Позики, надані іноземними комерційними банками

Код	Назва
304000	Позики, надані постачальниками
305000	Позики, не віднесені до інших категорій
306000	Зміни обсягів депозитів і цінних паперів, що використовуються для управління ліквідністю

Таблиця 7

**Структура кодування програмної класифікації видатків
Державного бюджету**

1	2	3	4	Пояснення
XXX	X	XX	X	
XXX	0	00	0	Головний розпорядник (код відомчої класифікації видатків Державного бюджету)
XXX	X	00	0	Відповідальний виконавець у системі головного розпорядника
XXX	1	00	0	Якщо відповідальним виконавцем є безпосередньо структурний підрозділ центрального апарату головного розпорядника, то такою частиною коду є цифра 1; для всіх інших відповідальних виконавців використовуються цифри від 2 до 9)
XXX	X	XX	0	Бюджетна програма в межах одного відповідального виконавця
XXX	X	01	0	Якщо бюджетна програма пов'язана з функціонуванням апаратів органів державної влади, то в основному це коди діючої функціональної класифікації розділу "Державне управління", де частина коду визначається цифрами 01, всі інші – цифрами 02, 03, 04 і т.д. у межах одного відповідального виконавця
XXX	X	6X	0	Для відстеження всіх бюджетних програм на реалізацію діючих інституційних та інвестиційних проектів п'ятій цифрі коду таких програм присвоюється цифра 6
XXX	X	7X	0	Для відстеження всіх бюджетних програм із резервного фонду п'ятій цифрі коду таких програм присвоюється цифра 7

Закінчення табл. 7

1	2	3	4	Пояснення
XXX	X	XX	X	
XXX	X	8X	0	Для відстеження всіх бюджетних програм, що становлять капітальні вкладення, п'ятій цифрі коду таких програм присвоюється цифра 8
XXX	X	XX	X	Напрямок діяльності в одній бюджетній програмі (код визначається цифрами від 1 до 9): на 2002 рік цю частину передбачалось не застосовувати з метою спрощення системи й апробування її на практиці, тому в цей час на цьому місці буде цифра 0

Таблиця 8

Класифікація фінансування бюджету за типом боргового зобов'язання

Код	Назва
400000	ВНУТРІШНЄ ФІНАНСУВАННЯ
401000	Довгострокові зобов'язання
402000	Середньострокові зобов'язання
403000	Короткострокові зобов'язання
404000	Інші зобов'язання
405000	Зміни обсягів готівкових грошей, депозитів і цінних паперів, що використовуються для управління ліквідністю
406000	Надходження від приватизації державного майна
500000	ЗОВНІШНЄ ФІНАНСУВАННЯ
501000	Довгострокові зобов'язання
502000	Середньострокові зобов'язання
503000	Короткострокові зобов'язання
504000	Інші зобов'язання
505000	Зміни обсягів готівкових грошей, депозитів і цінних паперів, що використовуються для управління ліквідністю

Фінансування з бюджету здійснюється за двома схемами (рис. 4).

Схема 1

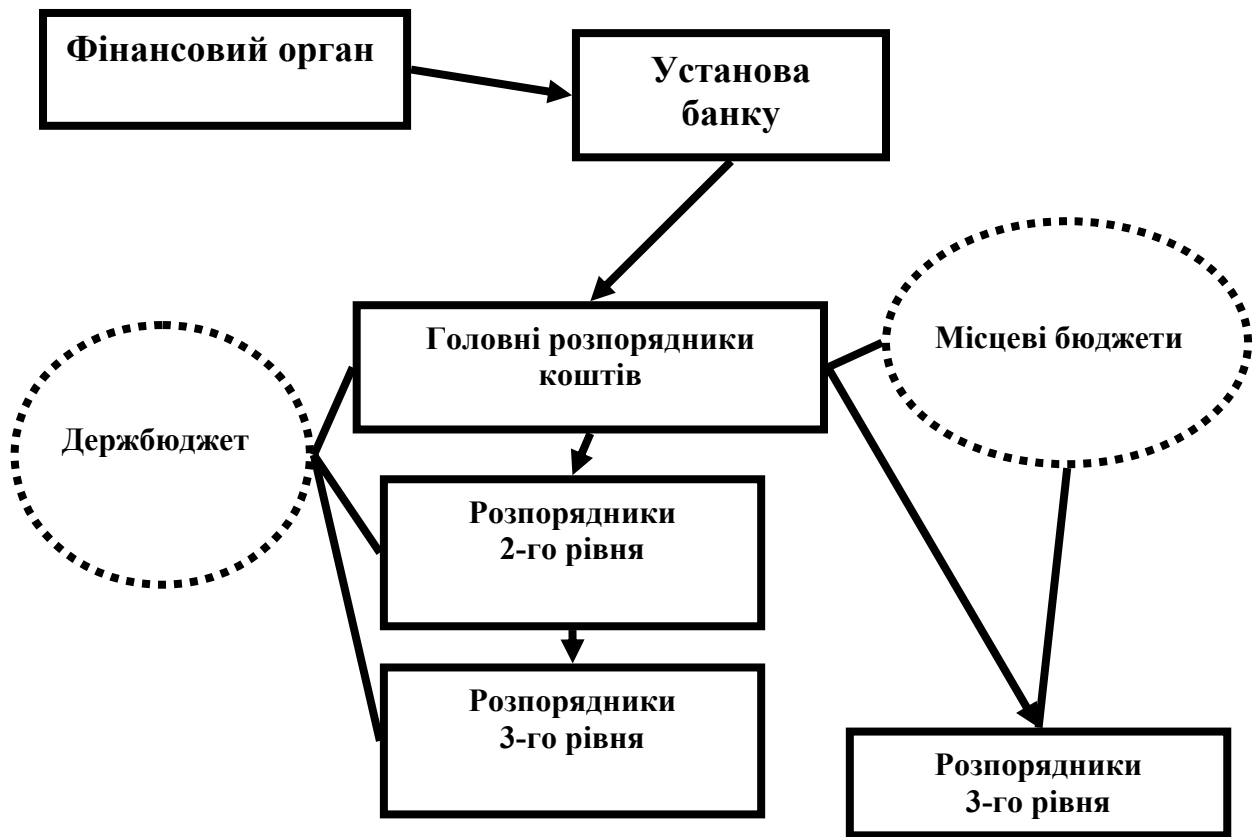

Схема 2

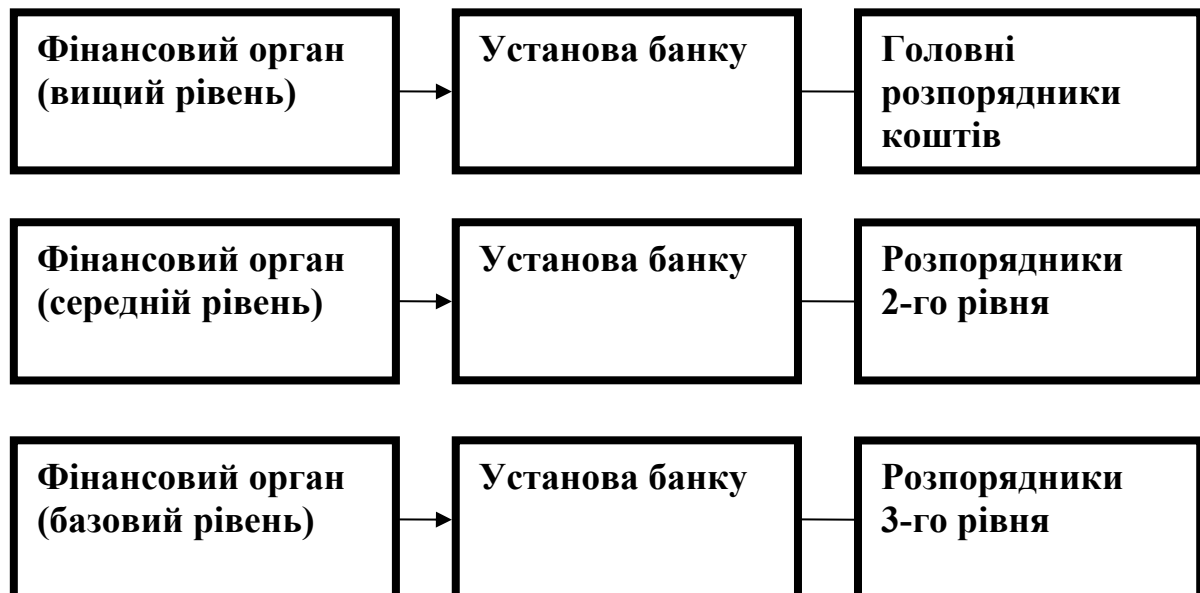

Рис. 4. Схеми фінансування з бюджету

Тема 6

ОБЛІК ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ

Структура плану рахунків

I. Балансові рахунки:

- клас *перший* – активи;
- клас *другий* – зобов'язання;
- клас *третій* – кошти бюджетів і розпорядників бюджетних коштів;
- клас *четвертий* – розрахунки.

II. Рахунки доходів і видатків бюджету (бюджетні рахунки):

- клас *п'ятий* – результат виконання бюджету;
- клас *шостий* – доходи бюджету;
- клас *сьомий* – видатки бюджету.

III. Меморандні й позабюджетні рахунки:

- клас *восьмий* – управлінський облік;
- клас *дев'ятий* – позабалансовий облік.

Кожний клас поділено на такі рахунки:

- II порядку (двозначні – розділ);
- III порядку (тризначні – група).

Перший клас Плану рахунків визначає активи бюджетів, які використовуються ними при їх виконанні. Цей клас включає фінансові ресурси бюджету в Національному банку України – кореспондентський рахунок Державного казначейства в НБУ, кошти бюджетів у інших банках, розміщені депозити, активи у цінних паперах, надані бюджетні кредити, інші активи (кошти в дорозі й заблоковані на рахунках, товарно-матеріальні цінності), субкореспондентські рахунки, відкриті в органах Державного казначейства. Усі рахунки першого класу є активними.

Другий клас відображає розрахунки за борговими зобов'язаннями, які виникають при виконанні бюджетів. Цей клас включає зобов'язання, що пов'язані з випуском в обіг цінних паперів, розрахунки за внутрішнім і зовнішнім боргами, за отриманими кредитами й депозитами, іншими зобов'язаннями. Усі рахунки другого класу є пасивними.

Третій клас відображає розрахунки, які виникають між органами фінансової системи в процесі виконання бюджетів, між рівнями бюджетів. Цей клас включає операції з коштами: з виконання Державного й місцевих бюджетів, які підлягають розподілу між рівнями бюджетів, тимчасово

віднесеними на доходи бюджету, на рахунках розпорядників бюджетних коштів, органів Державного казначейства. Рахунки третього класу є пасивними.

Четвертий клас відображає розрахунки, які виникають між бюджетами в процесі їх виконання, розрахунки за векселями, позиції Державного казначейства щодо іноземної валюти й позабалансових рахунків. Усі рахунки четвертого класу є активно-пасивними.

П'ятий клас визначає результат виконання бюджетів (дефіцит / профіцит). Він включає результат виконання загального й спеціального фондів бюджетів. Рахунки п'ятого класу є активно-пасивними.

Шостий клас Плану рахунків відображає доходи: Державного й місцевих бюджетів, доходи, які підлягають розподілу між бюджетами, кошти, тимчасово віднесені на доходи бюджетів, нез'ясовані надходження. Всі рахунки шостого класу – пасивні, крім рахунка 6911 «Контррахунок за операціями за доходами бюджетів», який є контрпасивним.

Сьомий клас включає видатки Державного й місцевих бюджетів. Усі рахунки сьомого класу – активні за винятком рахунків:

- 713 Кредитування Державного бюджету за вирахуванням погашення" й 723 «Кредитування місцевого бюджету за вирахуванням погашення» (активно-пасивні);
- 7911 «Контррахунок за видатковими операціями» (контрактивний);
- 7921 «Контррахунок за операціями з кредитування за вирахуванням погашення» (активно-пасивний).

Восьмий клас включає меморандні (технічні) рахунки, які є елементом управлінського обліку і не входять до балансу про виконання бюджету. Цей клас містить кошти передані й кошти отримані органами Державного казначейства в процесі виконання бюджетів.

Дев'ятий клас Плану рахунків відображає позабалансові статті. Цей клас включає: тимчасові планові показники, пропозиції й інші планові показники; кошторисні призначення; асигнування; планові показники за доходами бюджету; зобов'язання розпорядників бюджетних коштів; доходи й витрати; зобов'язання й вимоги за кредитуванням за всіма видами гарантій.

Рахунки 90, 91, 92, 94, 95 розділів – пасивні; рахунки 93 розділу – активні; рахунок 9911 «Контррахунок для активних рахунків позабалансового обліку» – контрактивний; 9921 «Контррахунок для пасивних рахунків позабалансового обліку» – контрпасивний.

Структури кодів класів рахунків різняться за кількістю знаків. Чим більше ознак потрібно для вивчення й відображення тієї чи іншої операції бюджетного процесу, тим більшою мірою деталізується кожний клас рахунків (рис. 5, 6, 7).

1 x x xx xx x x xxxxxx

(15 знаків)

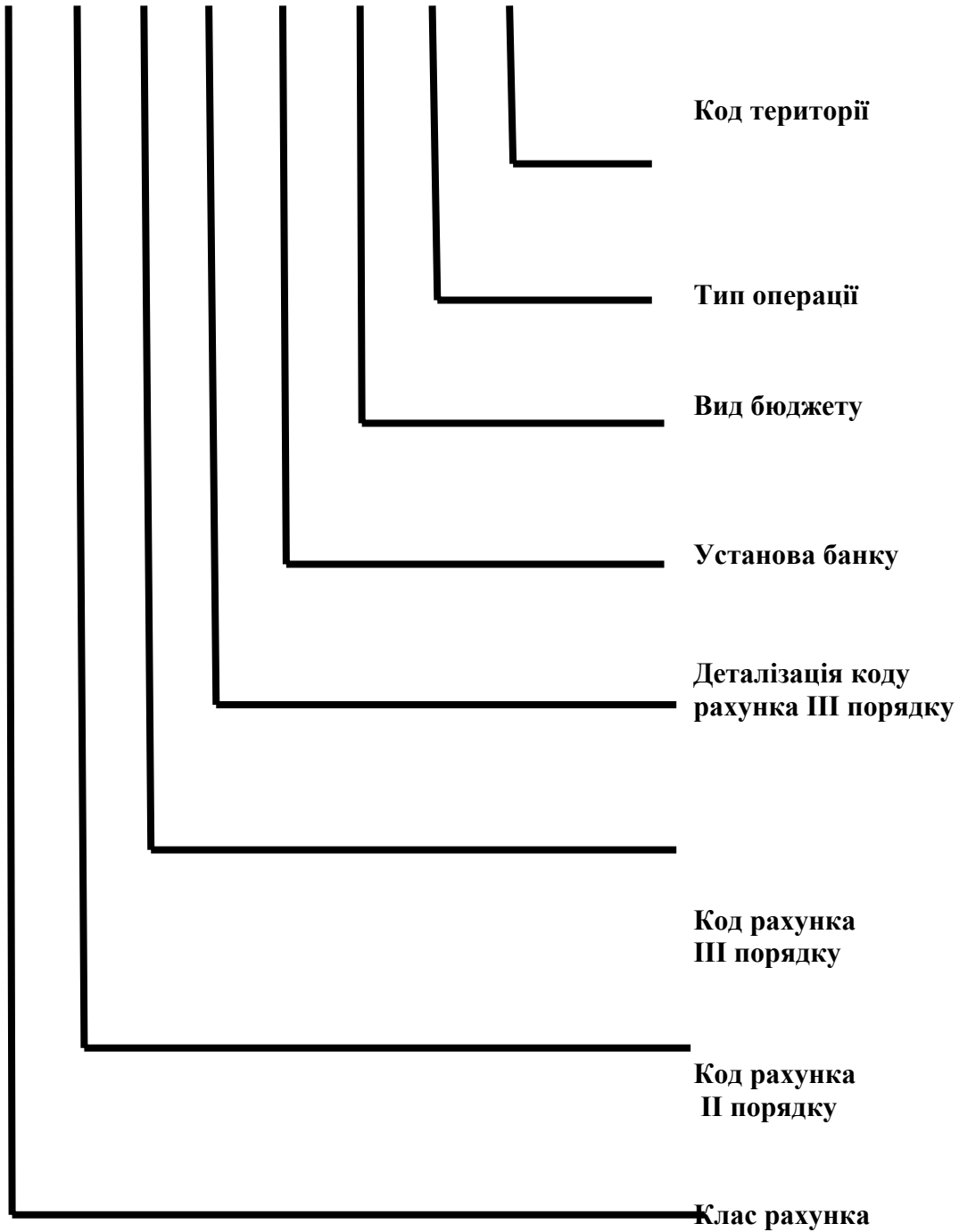

Рис. 5. Структура кодів рахунків першого класу «Ресурси бюджету»

5 x x xxxxxx x xxx x x x x x xxxxxx

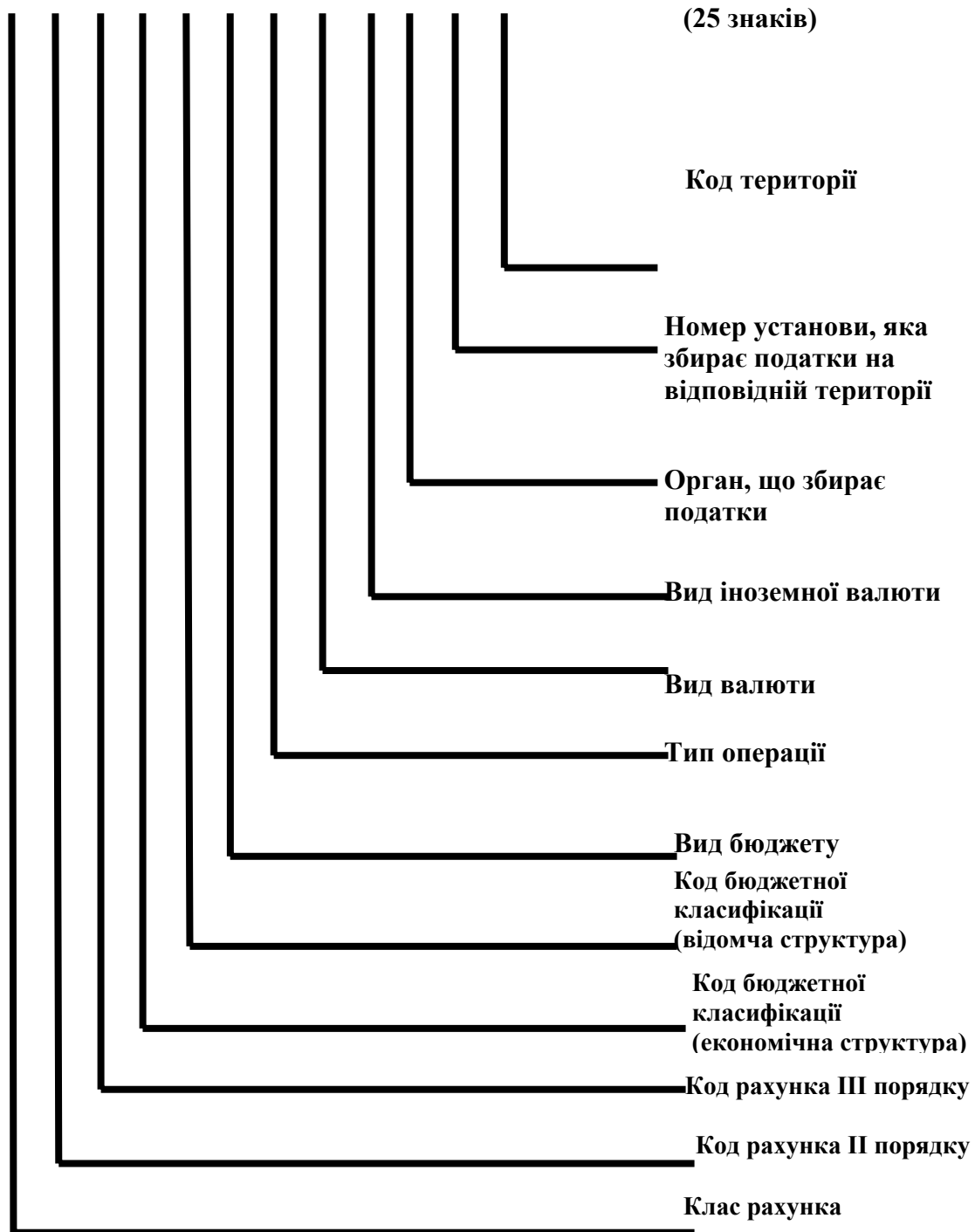

Рис. 6. Структура кодів рахунків п'ятого класу «Доходи»

6 x x xxx xxxxxx xxx xxx x x x xxxxxx

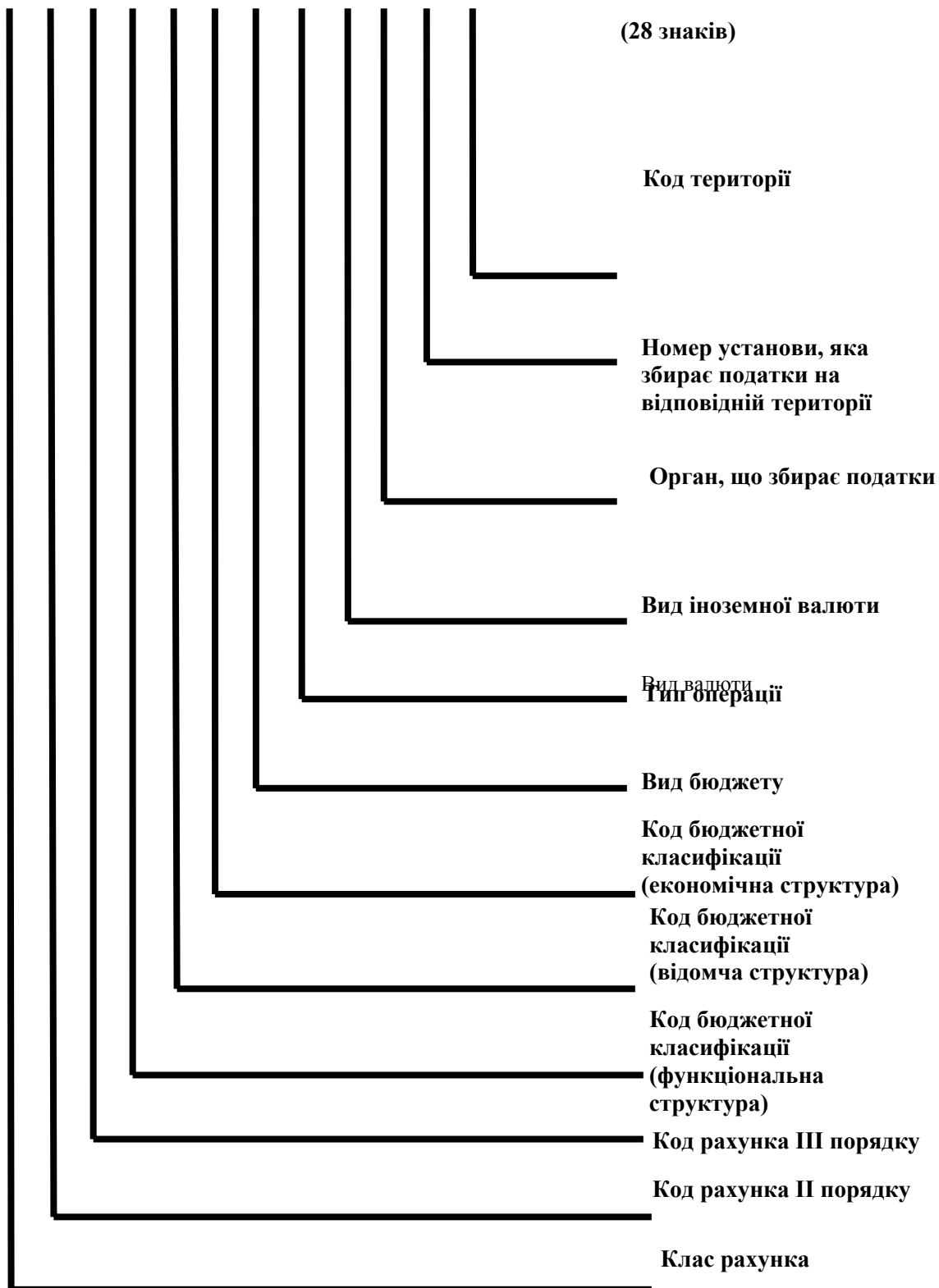

Рис. 7. Структура кодів рахунків шостого класу «Видатки»

Тема 7

ЗВІТНІСТЬ ПРО ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ

Бюджетна звітність належить до елементів методу бухгалтерського обліку і являє собою заключний етап бухгалтерського узагальнення інформації.

Бюджетна звітність – це звітність головних розпорядників коштів, розпорядників коштів II і III ступенів і відповідних фінансових органів за отримані й використані кошти з бюджету, а також кошти, які надійшли до бюджету.

Бюджетна звітність може бути:

- а) за своїм призначенням – зовнішньою й внутрішньою;
- б) обсягом показників – первинною й зведеною;
- в) строками складання й подання – періодичною (місячною, квартальною) і річною.

З моменту утворення органів Державного казначейства в Україні право розроблення й затвердження нормативних та інструктивних документів з питання звітності про виконання бюджетів усіх рівнів закріплено за Державним казначейством України.

Розпорядники коштів, які фінансуються з Державного або місцевого бюджету, готують і подають відповідним органам місячну, квартальну й річну звітність. Розпорядники коштів, які фінансуються з Державного бюджету, подають звітність розпорядникові коштів вищого ступеня й до органів казначейства.

Річна звітність розпорядників коштів, які фінансуються з Державного й місцевого бюджетів. До форм річної звітності розпорядників коштів відносять форми № 1, 2, 3, 4.

Місячна звітність. Місячний звіт складається із двох частин: доходи й виплати. Звіт про доходи містить інформацію про податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, офіційні трансферти, державні цільові фонди. Звіт складають відповідно до кодів бюджетної класифікації на підставі аналітичного обліку доходів (за ф. № 5).

Квартальна звітність фінансових органів про виконання місцевих бюджетів. До форм квартальної звітності відносять: ф. № 1 «Баланс виконання бюджету»; ф. № 2 «Звіт про виконання бюджету» (за доходами й видатками); ф. № 3 «Звіт про виконання плану по мережі, штатах і контрагентах установ, які фінансуються з місцевих бюджетів»; ф. № 4 «Довідка про використання коштів позабюджетного фонду місцевих рад народних депутатів»; ф. № 7 «Звіт про заборгованість бюджетних установ».

Детальну звітність про виконання Державного бюджету показано на рис. 8.

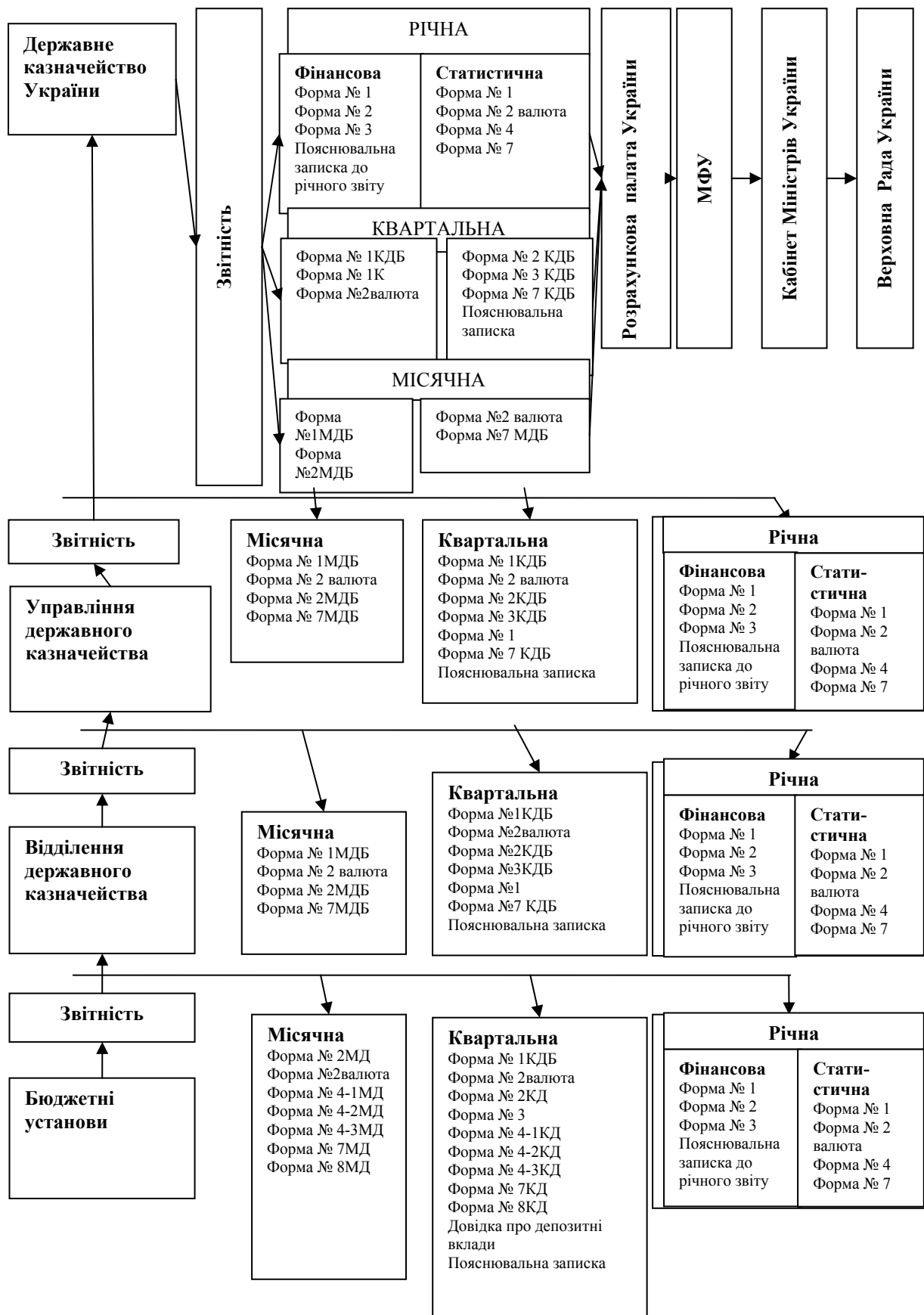

Рис. 8. Схема проходження звітності про виконання Державного бюджету

Тема 8

КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ БЮДЖЕТУ

Бюджетний контроль – складова фінансового контролю, де об'єктивною основою є контрольна функція фінансів. Бюджетний контроль – це сукупність заходів, які проводяться державними органами й пов'язані з перевіркою законності, доцільності й ефективності утворення, розподілу й використання грошових фондів держави й місцевих органів самоврядування.

Основні завдання бюджетного контролю:

- дотримання процедур складання, розгляду й затвердження бюджету, а також його виконання;
- дотримання бюджетного й податкового законодавства;
- контроль за правильністю формування дохідної частини бюджету;
- перевірка ефективності й цільового використання бюджетних коштів і коштів позабюджетних фондів;
- контроль за правильністю ведення бухгалтерського обліку й звітності;
- виявлення резервів збільшення дохідної бази бюджету держави;
- контроль за реалізацією механізму міжбюджетних відносин.

Система бюджетного контролю складається з таких елементів:

- суб'єкт контролю;
- об'єкт контролю;
- предмет контролю;
- методи контролю;
- процес контролю;
- узагальнення й реалізація результатів контролю.

Перелічені елементи системи контролю становлять механізм бюджетного контролю.

Безпосереднім предметом бюджетного контролю є всі стадії бюджетного процесу.

Об'єкт бюджетного контролю – це грошові, розподільні процеси при формуванні й використанні грошових фондів держави й місцевих органів самоврядування.

Процеси бюджетного контролю подано на рис. 9 і 10.

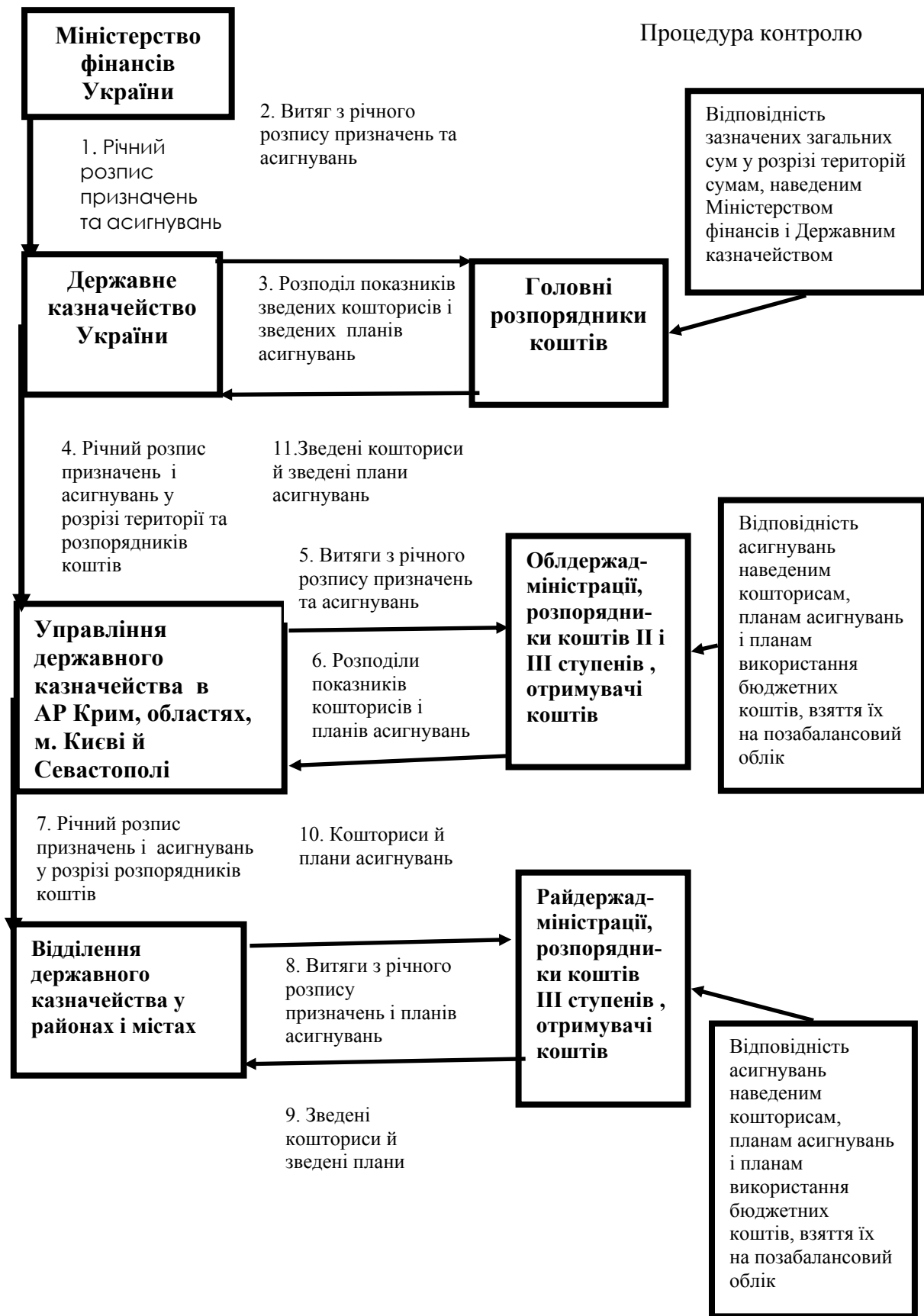

Рис. 9. Схема контролю в процесі виконання бюджету

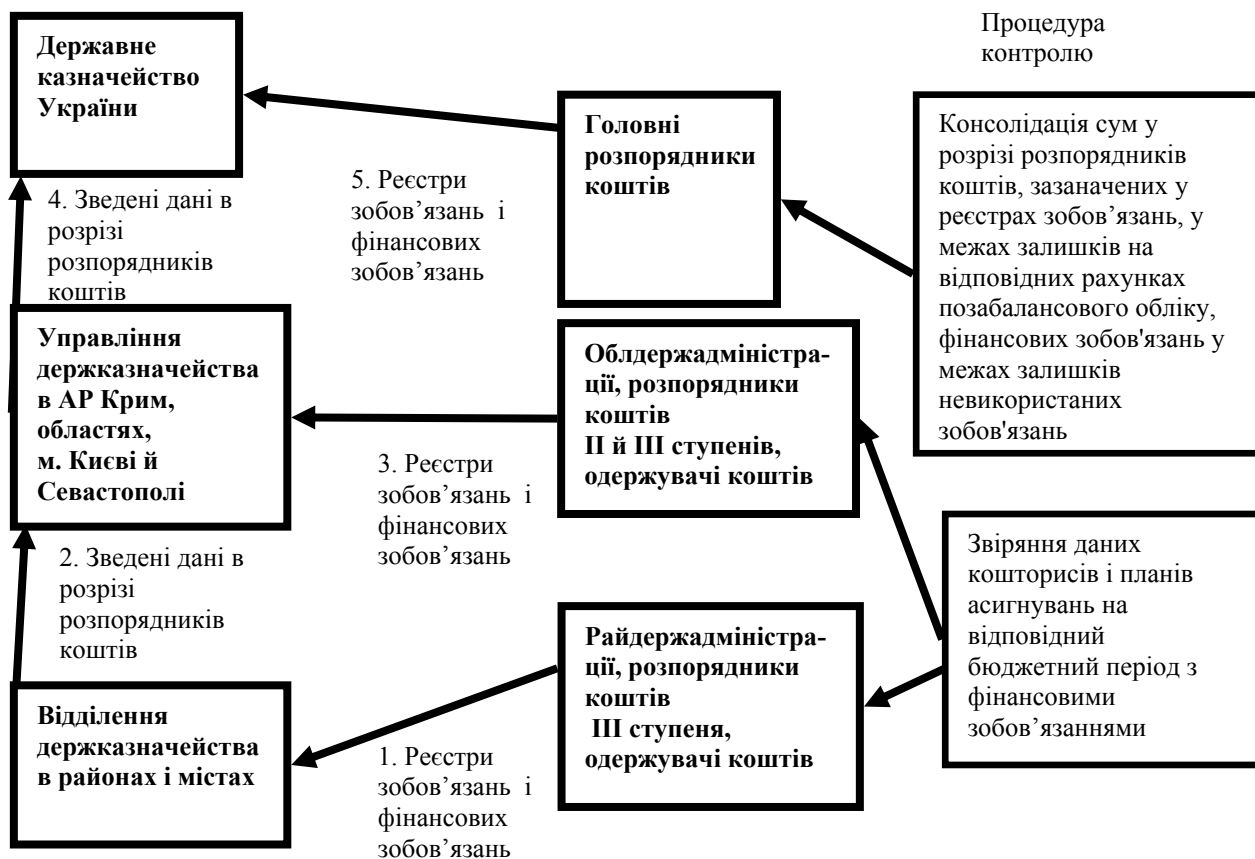

Рис. 10. Схема забезпечення обліку й консолідації інформації за зобов'язаннями розпорядників бюджетних коштів та одержувачів по загальному фонду Державного бюджету

II. ТЕМАТИКА КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ І МЕТОДИКА ЇХ ВИКОНАННЯ

Теоретична частина

Мета контрольної роботи – поглиблення й закріплення теоретичних і практичних знань з організації бюджетного процесу, обліку виконання бюджету у фінансових органах, контролю за цільовим використанням бюджетних асигнувань, складання бюджетної звітності, а також формування й розвиток навичок з проведення самостійного дослідження.

Контрольна робота складається з двох частин: теоретичної і практичної.

Для спеціалістів пропонується така структура контрольної роботи: вступ, основна частина (три розділи), висновок, список літератури. Перед

вступом слід оформити титульний аркуш і скласти план контрольної роботи.

У першому розділі необхідно висвітлити теоретичні аспекти теми: суть, зміст, функції об'єкта дослідження. У другому розділі слід подати точку зору сучасних економістів, використовуючи спеціальну літературу, в третьому – історичний аспект досліджуваної теми або зарубіжний досвід.

Загальний обсяг роботи має становити 20 – 25 аркушів (формата А-4) рукописного тексту.

Список використаної літератури необхідно скласти у такій послідовності: закони України; укази Президента України; декрети й постанови Кабінету Міністрів України; положення, накази, інструкції та інші нормативні документи.

Спеціальну літературу й статті в періодичних виданнях слід наводити в алфавітному порядку.

Теми контрольних робіт подано в табл. 9.

Таблиця 9

Теми контрольних робіт

№ п/п	Назва теми	Варіант
1	Складання місцевих бюджетів	А
2	Прогнозування доходів і витрат місцевих бюджетів	Б
3	Бюджетні запити	В
4	Розгляд місцевих бюджетів	Г
5	Затвердження місцевих бюджетів	Д
6	Складання бюджету за програмно-цільовим методом	Е
7	Бюджетний розпис	Є
8	Кошторис бюджетної установи	Ж
9	Управління видатками	З
10	Казначейське обслуговування місцевих бюджетів	И
11	Звітність про виконання місцевих бюджетів	І
12	Контроль за дотриманням бюджетного законодавства	Ї
13	Складання, розгляд та основні вимоги до виконання кошторисів бюджетних установ	Й
14	Бюджетна система України й принципи її побудови	К
15	Баланс бюджету й позики	Л
16	Бюджетний процес і його учасники	М
17	Доходи й видатки Державного бюджету України	Н
18	Складання проекту Державного бюджету України	О
19	Розгляд і прийняття Державного бюджету України	П
20	Виконання Державного бюджету України	Р
21	Міжбюджетні відносини	С

Закінчення табл. 9

№ п/п	Назва теми	Варіант
22	Облік і звітність з виконання бюджету в системі казначейства	Г
23	Бухгалтерський облік у бюджетних установах	У
24	Державна контрольно-ревізійна служба України	Ф
25	Роль і місце Рахункової палати України в управлінні бюджетом	Х
26	Суть і складові бюджетного менеджменту	Ц
27	Казначейська система касового виконання Державного бюджету в Україні	Ч
28	Бюджетне планування в Україні	Ш
29	Організація бюджетного процесу в США	Щ
30	Організація бюджетного процесу в Німеччині й Франції	Ю
31	Органи оперативного управління бюджетним процесом	Я

Розглянемо основні питання контрольних завдань.

Складання місцевих бюджетів

Порядок складання бюджету (показати, на скільки важливими для складання бюджету є економічні, демографічні й фінансові чинники). Роль політики уряду в складанні бюджету й необхідність її для процесу формування місцевих бюджетів.

Прогнозування доходів і витрат місцевих бюджетів

Суть прогнозування. Методи прогнозування доходів і видатків місцевих бюджетів (пояснити, які показники є необхідними для прогнозування доходів і видатків; охарактеризувати фактори, що впливають на доходи).

Бюджетні запити

Суть бюджетного запиту. Початковий етап розроблення бюджетних пропозицій до бюджету на наступний рік. Як правило, це досягається шляхом доведення місцевими фінансовими органами до головних розпорядників бюджетних коштів інструкцій з підготовки бюджетних запитів, розроблених згідно з типовою формою, визначеною Міністерством фінансів, і з урахуванням особливостей складання проектів місцевих бюджетів. Основні вимоги до інформації, що надається у бюджетних запитах. Типові форми бюджетних запитів.

Розгляд місцевих бюджетів

Суть місцевих бюджетів і їхня роль. Процес розгляду місцевих бюджетів. Підготовка до розгляду бюджету. Оформлення бюджету.

Затвердження місцевих бюджетів

Способи прийняття рішень щодо бюджету органами місцевого самоврядування.

Рішення стосовно бюджету, приймається на таких рівнях:

- *місцевий фінансовий орган;*
- *виконавчий орган місцевого самоврядування;*
- *відповідна місцева рада.*

Подання й затвердження бюджету. Особливості затвердження й виконання місцевих бюджетів у разі несвоєчасного їх прийняття.

Складання бюджету за програмно-цільовим методом

Суть програмно-цільового методу складання бюджету і його роль у запровадженні програмного підходу в бюджетному процесі України. Показники результативності програм. Переваги програмно-цільового методу й основні завдання щодо впровадження програмно-цільового методу при формуванні проекту Державного бюджету.

Бюджетний розпис

Процедури складання й виконання розпису місцевого бюджету (при написанні цієї теми використати Інструкцію, затверджену Наказом Міністерства фінансів України від 28 січня 2002 року за № 57 «Про затвердження документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету»).

Кошторис бюджетної установи

Кошторис бюджетної установи – це основний плановий документ, який надає повноваження щодо отримання доходів і здійснення видатків. Порядок розгляду й затвердження кошторису. Основні вимоги щодо виконання кошторису. Затвердження кошторису, плану асигнувань і штатного розпису.

Управління видатками

Процес виконання місцевого бюджету за видатками. Аналіз надходження доходів до відповідного бюджету. Аналіз виконання місцевого бюджету за видатками. Система контролю за видатками.

Казначейське обслуговування місцевих бюджетів

Загальні положення щодо переходу на казначейське обслуговування місцевих бюджетів. Казначейське обслуговування місцевих бюджетів за доходами й перерахуваннями міжбюджетних трансфертів. Основні положення казначейського обслуговування місцевих бюджетів за видатками. Порядок розрахунково-касового обслуговування розпорядників і одержувачів бюджетних коштів.

Звітність про виконання місцевих бюджетів

Структура, періодичність і термін подання звітності про виконання місцевих бюджетів. Загальні вимоги щодо надання звітності. Характеристика місячної звітності. Ведення бухгалтерського обліку виконання місцевих бюджетів. Затвердження звіту про виконання місцевого бюджету.

Контроль за дотриманням бюджетного законодавства

Повноваження контролюючих органів (Рахункової палати, Міністерства фінансів України, Державного казначейства України, Державної контрольно-ревізійної служби України). Засоби контролю (внутрішній контроль, внутрішній аудит, зовнішній постаудит). Відповідальність за бюджетні правопорушення.

Складання, розгляд та основні вимоги щодо виконання кошторисів бюджетних установ

Характеристика кошторису бюджетних установ. Порядок складання проектів кошторисів бюджетних установ. Суть загального й спеціального фондів. Порядок розгляду й затвердження кошторисів. Основні вимоги щодо виконання кошторису. Внесення змін до кошторису й плану асигнувань.

Бюджетна система України й принципи її побудови

Структура бюджетної системи України. Принципи бюджетної системи України. Бюджетна класифікація. Складові частини бюджету.

Баланс бюджету й позики

Основи збалансування бюджетів. Джерела фінансування дефіциту бюджетів. Державний борг. Державні й муніципальні гарантії.

Бюджетний процес і його учасники

Поняття й зміст бюджетного процесу. Стадії бюджетного процесу та його учасники. Розпорядники бюджетних коштів і бюджетні призначення.

Доходи й видатки Державного бюджету України

Поняття й система державних доходів. Основи правового регулювання державних доходів. Податки, що сплачують юридичні й фізичні особи. Правове регулювання державних видатків і бюджетного фінансування.

Складання проекту Державного бюджету України

Організаційні засади складання проекту Державного бюджету. Основні напрями бюджетної політики на наступний рік. Бюджетні запити. Подання Кабінетом Міністрів України проекту Закону про Державний бюджет.

Розгляд і прийняття Державного бюджету України

Подання закону про Державний бюджет України до Верховної Ради України. Підготовка й розгляд проекту Закону про Державний бюджет України у першому читанні. Підготовка й розгляд проекту Закону про Державний бюджет України у другому читанні. Підготовка й розгляд проекту Закону про Державний бюджет України у третьому читанні.

Виконання Державного бюджету України

Організаційні засади виконання Державного бюджету України. Виконання Державного бюджету за доходами. Виконання Державного бюджету за видатками. Безспірне списання коштів бюджету. Внесення змін до Закону про Державний бюджет України.

Міжбюджетні відносини

Загальні засади регулювання міжбюджетних відносин. Розмежування видатків між бюджетами. Передача права на здійснення видатків. Характеристика міжбюджетних трансфертів. Види й порядок визначення міжбюджетних трансфертів. Порядок надання міжбюджетних трансфертів.

Облік і звітність з виконання бюджету в системі казначейства

Завдання, значення й особливості бухгалтерського обліку виконання бюджетів. Види бухгалтерського обліку виконання бюджетів. Предмет, об'єкти й методи бухгалтерського обліку виконання бюджетів. Форми бухгалтерського обліку. Види й класифікація бухгалтерських документів з касового виконання бюджетів. Результат виконання бюджетів й фінансова звітність про виконання бюджетів.

Бухгалтерський облік у бюджетних установах

Основні нормативні документи, що визначають методологічні основи,

порядок організації і ведення бухгалтерського обліку в бюджетних організаціях України. Характеристика Плану рахунків бухгалтерського обліку в бюджетних організаціях. Облік основних засобів та інших необоротних активів бюджетних установ. Облік доходів бюджетних установ. Облік витрат бюджетних установ.

Державна контрольно-ревізійна служба України

Історія становлення й розвитку органів контрольно-ревізійної служби в Україні. Структура контрольно-ревізійної служби України. Функції й задачі контрольно-ревізійної служби України.

Роль і місце Рахункової палати України в управлінні бюджетом

Роль Рахункової палати України в управлінні бюджетом. Задачі й функції Рахункової палати України. Структура Рахункової палати України.

Суть і складові бюджетного менеджменту

Розвиток науки про управління. Виділення фінансового менеджменту в окрему галузь менеджменту. Необхідність управління фінансами на макрорівні. Суть і задачі бюджетного менеджменту.

Казначейська система касового виконання Державного бюджету в Україні

Суть казначейської системи виконання бюджетів. Характеристика рахунків, що відкриваються в органах Держказначейства, й порядок їх відкриття. Порядок обслуговування Державного бюджету за доходами й видатками. Функції й організація роботи органів Державного казначейства у процесі казначейського обслуговування Державного бюджету України.

Бюджетне планування в Україні

Правове регламентування бюджетного процесу. Проблеми вдосконалення бюджетної моделі в Україні. Методи регулювання й збалансування бюджетів. Визначення джерел і методів формування доходів. Напрямки й принципи фінансування видатків.

Організація бюджетного процесу у США

Організація бюджетного процесу в США. Бюджетний процес у США на сучасному етапі. Процедура розгляду й затвердження законопроекту про бюджет. Місце й роль спеціальних органів контролю в управлінні

бюджетним процесом у США. Виконання бюджету й бюджетний контроль.

Організація бюджетного процесу у Німеччині й Франції

Ринкова економіка й бюджет держави. Еволюція бюджетної практики й бюджетної процедури. Управління бюджетним процесом у розвинутих країнах. Органи оперативного управління бюджетом і бюджетного контролю. Програмно-цільові бюджети. Складання бюджетів «на нульовій основі». Планування інвестицій за методом «затрати – вигоди». Виконання бюджету й бюджетний контроль.

Органи оперативного управління бюджетним процесом

Становлення й розвиток податкової служби України. Необхідність і становлення органів Державного казначейства України. Напрямки розвитку функцій й організаційної структури апарату Мінфіну України. Розвиток Державної контрольно-ревізійної служби України. Основні напрямки діяльності Рахункової палати України.

Практична частина

Завдання № 1

На підставі законів України про Державний бюджет на 2007, 2008, 2009 роки зробіть висновки за доходами й видатками за ці роки (табл. 10). Дані за 2008 і 2009 роки знайдіть самостійно.

Таблиця 10

Доходи й видатки Державного бюджету України (тис. грн)

Статті	2007 р. (план)			2008 р. (план)			2009 р. (план)		
	Усього	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Усього	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Усього	Загальний фонд	Спеціальний фонд
Доходи Державного бюджету	60702390,9	47925483,4	12776907,5						
Видатки Державного бюджету	64192219,0	51626712,3	12565506,7						
Обсяги повернення кредитів до Державного бюджету	1830755,1	1238678,8	592076,3						

Закінчення табл. 10

Статті	2007 р. (план)			2008 р. (план)			2009 р. (план)		
	Усього	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Усього	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Усього	Загальний фонд	Спеціальний фонд
Обсяги надання кредитів з Державного бюджету	1770459,4	463449,9	1307009,5						
Граничний розмір дефіциту Державного бюджету	3429532,4	2926000,0	503532,4						
Розмір оборотної касової готівки Державного бюджету	400000,0	0,0	0,0						

Завдання № 2

На підставі даних табл. 11 визначіть суми й зробіть висновки за доходами Державного бюджету України на 2009 р.

Таблиця 11

Доходи Державного бюджету України на 2009 рік (тис. грн)

Найменування показників згідно з бюджетною класифікацією	План			Факт		
	Усього	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Усього	Загальний фонд	Спеціальний фонд
Податкові надходження	41885178,9	39318943,9	2566235,0			
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	12939170,0	12939170,0	0,0			
Збори за спеціальне використання природних ресурсів	843033,0	843033,0	0,0			
Внутрішні податки на товари й послуги	23193381,0	20869605,0	2323776,0			

Закінчення табл. 11

Найменування показників згідно з бюджетною класифікацією	План			Факт		
	Усього	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Усього	Загальний фонд	Спеціальний фонд
Податки на міжнародну торгівлю й зовнішні операції	4725594,9	4492135,9	233459,0			
Інші податки	184000,0	175000,0	9000,0			
Неподаткові надходження	16406814,4	6834720,8	9572093,6			
Доходи від власності й підприємницької діяльності	5819651,1	5140946,1	678705,0			
Адміністративні збори й платежі, доходи від некомерційного й побічного продажу	1073646,5	938740,0	134906,5			
Надходження від штрафів і фінансових санкцій	343170,0	343170,0	0,0			
Інші неподаткові надходження	3937044,9	411864,7	3525180,2			
Власні надходження бюджетних установ	5233301,9	0,0	5233301,9			
Доходи від операцій з капіталом	471403,0	180903,0	290500			
Надходження від продажу основного капіталу	52400,0	52400,0	0,0			
Надходження від реалізації державних запасів товарів	390500,0	100000,0	290500			
Офіційні трансферти	153648,5	0,0	153648,5			
Від урядів зарубіжних країн і міжнародних організацій	153648,5	0,0	153648,5			
Цільові фонди	194430,4	0,0	194430,4			
Разом доходів (без урахування між-бюджетних трансфертів)	59111475,2	46334567,7	12776907,5			
Офіційні трансферти (кошти, що надходять до Державного бюджету з інших бюджетів)	1590915,7	1590915,7	0,0			
Усього доходів		47925483,4	12776907,5			

Методичні рекомендації до завдань № 1, 2

Бюджет складається із загального й спеціального фондів.

Загальний фонд бюджету включає:

- всі доходи бюджету, крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду;
- всі видатки бюджету за рахунок надходжень до загального фонду бюджету.

Спеціальний фонд бюджету містить:

- бюджетні призначення на видатки за рахунок конкретно визначених джерел надходжень;
- гранти або дарунки (у вартісному обрахунку), одержані розпорядниками бюджетних коштів на конкретну мету;
- різницю між доходами й видатками спеціального бюджету.

Розподіл бюджету на загальний і спеціальний фонди здійснюється на основі закону про Державний бюджет України. Джерела формування спеціального фонду визначаються законами України. Підставою для рішення відповідної ради про створення спеціального фонду у складі місцевого бюджету може бути виключно закон про Державний бюджет України. Розподіл коштів між загальним і спеціальним фондами бюджету дозволяється тільки в межах бюджетних призначень шляхом внесення змін до закону про Державний бюджет України або рішенням відповідної ради. Платежі за рахунок спеціального фонду здійснюються в межах коштів, що надійшли до цього фонду на відповідну мету.

Завдання № 3

Відповідно до наведених у табл. 12 даних визначіть, які джерела місцевих податків і зборів можуть бути оцінені із застосуванням методів тенденцій та експортної оцінки. Знайдіть контингент надходжень для застосування методу тенденцій, а також середньорічний коефіцієнт зростання. Зробіть прогноз надходжень на наступний рік і результати занесіть до таблиці (табл. 12).

Таблиця 12

Прогноз місцевих податків і зборів на 2010 рік (тис. грн)

Вид місцевих податків і зборів	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	Прогноз на 2010 р.
Податок з реклами	13	15	21	29	30	
Комунальний	1387	1154	1133	1019	937	

Закінчення табл.12

Вид місцевих податків і зборів	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	Прогноз на 2010 р.
Збір за припаркування автотранспорту	317	240	48	50	91	
Ринковий збір	6150	7956	7572	8932	10696	
Збір за видачу ордера на квартиру	6	6	3	2	1	
Збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі й сфери послуг	307	358	322	426	391	
Реструктуризована заборгованість за місцевими податками й зборами		12	19	18	3	
Надходження для застосування методу тенденцій, коефіцієнт зростання						
Разом	8180	9741	9118	10476	12149	

Завдання № 4

Визначіть прогнозний обсяг доходів м. Лозової, використовуючи дані табл. 13.

Методичні рекомендації до завдання № 4

Визначення прогнозного обсягу цих доходів за кожним місцевим бюджетом проводиться, виходячи з показника індексу відносної податко-спроможності відповідної адміністративно-територіальної одиниці, що розраховується на основі звітних даних про фактичні надходження відповідних податків, зборів до цього бюджету за 2007 — 2009 роки та в цілому до місцевих бюджетів України (як співвідношення розміру середніх за ці роки доходів кожного місцевого бюджету в розрахунку на одного мешканця і відповідного показника за місцевими бюджетами України).

Розрахунок доходів м. Лозової (тис. грн)

№ п/п	Складові показники формули	2007 р.	2008 р.	2009 р.	Проект бюджету на 2010 р.	
					Індекс податко- спро- можності	Доходи, Ді
1	Доходи, що враховуються при визначенні трансфертів (закріплені доходи)	3298,3	7385,2	9150,0		
2	Кількість населення в м. Лозовій	78,3	77,2	72,2	-	-
3	Податки на одного мешканця в м. Лозовій				-	-
4	Податки на одного мешканця в Україні	80,1	115,5	166,1	-	-
5	Індекс податкоспроможності (п. 3 :					-
6	Доходи, що не враховуються при визна- ченні трансфертів (закріплені доходи)	2364,0	2780,5	2334,6		
7	Кількість населення в м. Лозовій	78,3	77,2	72,2	-	-
8	Податки на одного мешканця в м. Лозовій				-	-
9	Податки на одного мешканця в Україні	31,2	42,0	46,1		-
10	Індекс податкоспроможності (п. 8 : п. 9)					

Завдання № 5

На підставі даних табл. 14:

- 1) підрахуйте загальні суми видатків за наведені роки;
- 2) визначіть рівень виконання видаткових показників місцевих бюджетів за наведені роки;
- 3) знайдіть співвідношення між видатками звітнього й попереднього років за кожною групою;
- 4) накресліть графік за розрахунковими й виконаними показниками витрат окремо з «освіти» і «фізкультури й спорту» за наведені роки;
- 5) зробіть висновки.

Видатки місцевих бюджетів за два роки (млн грн)

Видатки	Минулий рік			Звітний рік			Планові видатки за звітний рік порівняно з минулим, %	Фактичне виконання видатків за звітний рік порівняно з минулим, %
	Розрахункові показники за рік	Виконано	Рівень виконання, %	Розрахункові показники за рік	Виконано	Рівень виконання, %		
Державне управління	95,3	493,4		172,3	741,6			
Судова справа		4,6			1,3			
Фундаментальні дослідження й сприяння науково-технічному прогресу		6,5			9,9			
Національна оборона	2,5	8,4		2,5	7,1			
Правоохоронна діяльність і гарантування безпеки	70,3	174,5		81,2	257,1			
Освіта	3180,9	3470,6		3662,5	4323,3			
Охорона здоров'я	3346,6	3449,7		3860,8	4152,0			
Соціальний захист і соціальне забезпечення	2093,9	2166,4		2430,9	2297,6			
Житлово-комунальне господарство	271,0	1154,3		459,2	1085,1			
Культура й мистецтво	189,0	351,9		232,1	497,8			
Засоби масової інформації	5,1	52,2		5,8	59,4			
Фізична культура й спорт	51,7	132,6		55,9	142,2			
Промисловість і енергетика		124,5			2,5			
Будівництво		728,2		102,1	744,6			
Сільське господарство, лісове	152,1	218,4		259,4	351,7			
Транспорт, дорожнє господарство, зв'язок, телекомунікації та інформатика	890,7	1736,4		603,9	1211,8			

Закінчення табл. 14

Видатки	Минулий рік			Звітний рік			Планові видатки за звітний рік порівняно з минулим, %	Фактичне виконання видатків за звітний рік порівняно з минулим, %
	Розрахункові показники за рік	Виконано	Рівень виконання, %	Розрахункові показники за рік	Виконано	Рівень виконання, %		
Інші послуги, пов'язані з економічною діяльністю	15,5	11,3		21,7	67,7			
Охорона навколишнього природного середовища й ядерна безпека	0,07	4,3		0,07	4,0			
Попередження й ліквідація надзвичайних ситуацій і наслідків стихійного лиха	45,2	59,8		43,6	53,0			
Цільові фонди	30,5	120,3		105,8	221,3			
Інші видатки	2342,6	1372,1		304,7	718,3			
Разом видатків								
Міжбюджетні трансферти	382,2	258,2		1274,1	1419			
Усього видатків								
Перевищення доходів над видатками	0,0	20,8		0,0	246,7			

Бібліографічний список

1. Опарін В. М. Сутність і складові бюджетного менеджменту. В. М. Опарін, Л. Д. Сафонова // Фінанси України. – 1998. – № 2 – С. 66.
2. Пасічник Є. В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: навч. посіб. / Є. В. Пасічник. - К.: Знання – прес, 2001. – 495 с.
3. Сафонова Л. Д. Бюджетний менеджмент: навч.-метод. посіб. для самостійного вивчення дисципліни / Л. Д. Сафонова. – К.: Знання – прес, 2001. – 187 с.
4. Фролов Є.А. Бюджетний менеджмент: навч.-метод. посіб. / Є.А. Фролов, В.Є. Малахова, А.В. Мартинов. – Х.: Нац. аерокосм. ун-т «Харк. авіац. ін-т», 2005. – 94 с.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
I. ТИПОВА ПРОГРАМА ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ.....	4
Тема 1. СУТЬ І СКЛАДОВІ БЮДЖЕТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ.....	4
Тема 2. ОРГАНИ ОПЕРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНИМ ПРОЦЕСОМ.....	5
Тема 3. БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС І БЮДЖЕТНИЙ РЕГЛАМЕНТ. ОРГАНІЗАЦІЯ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	6
Тема 4. КАЗНАЧЕЙСЬКА СИСТЕМА ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ..	10
Тема 5. ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТІВ.....	13
Тема 6. ОБЛІК ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ.....	30
Тема 7. ЗВІТНІСТЬ ПРО ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ.....	35
Тема 8. КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ БЮДЖЕТУ.....	37
II. ТЕМАТИКА КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ І МЕТОДИКА ЇХ ВИКОНАННЯ.....	39
Теоретична частина.....	39
Практична частина.....	46
Бібліографічний список.....	54

Фролов Євген Андрійович
Павленко Тетяна Юріївна
Мотін Володимир Вікторович
Попов Євген Валерійович

БЮДЖЕТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

Редактор А.М. Ємленінова

Зв. план, 2009

Підписано до друку 29.04.2009

Формат 60X84 1/16. Папір офс. № 2. Офс. друк

Ум. друк. арк. 3,1. Обл.-вид. арк. 3,5. Наклад 100 прим.

Замовлення 141. Ціна вільна

Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

61070, Харків-70, вул. Чкалова, 17

<http://www.khai.edu>

Видавничий центр «ХАІ»

61070, Харків-70, вул. Чкалова, 17

izdat@khai.edu